

**Izveštaj o
proceni
prava
zajednica**
5. izdanje

Jun 2021.

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Izveštaj o proceni

prava zajednica

5. izdanje

Jun 2021.

Sadržaj

Spisak skraćenica	4
Kratak pregled	6
Uvod	7
Prvi deo: Dijalog između zajednica, pomirenje, bezbednost i sprovođenje zakona.....	9
Drugi deo: Mehanizmi za zaštitu i učešće zajednica	17
Treći deo: Upotreba jezika.....	22
Četvrti deo: Pristup pravosuđu, učinak pravosudnog sektora i zastupljenost zajednica u pravosudnom sektoru	26
Peti deo: Nacionalne institucije za ljudska prava (Institucija ombudsmana)	29
Šesti deo: Versko i kulturno nasleđe	32
Sedmi deo: Mediji na nevećinskim jezicima	35
Osmi deo: Povratak i imovinska prava raseljenih lica	38
Deveti deo: Obrazovanje	42
Deseti deo: Zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana	46
Jedanaesti deo: Društveno-ekonomska integracija.....	50
Zaključak	54

Spisak skraćenica

AKK	Advokatska komora Kosova
AMTR	Aktivne mere na tržištu rada
EQUINET	Evropska mreža tela za jednakost
HPD	Direkcija za stambena i imovinska pitanja
IOK	Institucija ombudsmana na Kosovu
IPA	Instrument EU za pretpristupnu pomoć
IPPZ	Izveštaj o proceni prava zajednica
IVP	„Idi i vidi“ poseta
KAUVI	Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine
KEEN	Kosovska mreža za obrazovanje i zapošljavanje
KDU	Kancelarija za dobro upravljanje
KFOR	Kosovske snage, međunarodne mirovne snage pod vođstvom NATO-a
KIP	Komisija za istinu i pomirenje
KKiM	Kancelarija Srbije za Kosovo i Metohiju
KPJ	Kancelarija poverenika za jezike
KZK	Krivični zakonik Kosova
LAP	Lokalni akcioni plan
LOJB	Lokalni odbor za javnu bezbednost
MALU	Bivše Ministarstvo administracije lokalne uprave
MKOS	Ministarstvu kulture, omladine i sporta
MMRG	Međuministarska radna grupa
MON	Ministarstvo obrazovanja i nauke
MPNTR	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
MUP	Bivše Ministarstvo unutrašnjih poslova
MZP	Ministarstvo za zajednice i povratak
NKM	Nezavisna komisija za medije
OAO	Opštinski akcioni odbor
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
OKNM	Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina
OKP	Opštinska komisija za povratak
OKZP	Opštinska kancelarija za zajednice i povratak
OOBZ	Opštinski odbor za bezbednost zajednice
OPIZ	Odbor za prava i interese zajednica i povratak u Skupštini Kosova
ORGP	Opštinska radna grupa za povratak
OZ	Odbori za zajednice

PK	Policija Kosova
RROGRAEK	Mreža organizacija žena kosovskih Romkinja, Aškalijki i Egipćanki
RTK	Radio- televizija Kosova
SE	Savet Evrope
SPC	Srpska pravoslavna crkva
SSK	Sudski savet Kosova
SSN	Savet za sprovođenje i nadgledanje
SVZ	Savetodavno veće za zajednice
SZZ	Specijalna zaštitna zona
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNHCR	Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice
USM	Univerzitet u Severnoj Mitrovici
VoRAE	NVO „Glas Roma, Aškalija i Egipćana“
ZCS	Zakon o civilnoj službi
ZPOZ	Zamenik predsednika opštine za zajednice
ZPSOZ	Zamenik predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice
ZZPPZ	Zakon o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih pripadnika
YIHR	NVO „Inicijativa mladih za ljudska prava“

Uvod

Primena Okvirne konvencije Saveta Evrope (SE) za zaštitu nacionalnih manjina (OKNM) na Kosovu nadgleda se od 2004. godine. Prvi izveštaj o napretku podnesen je Savetodavnom odboru OKNM u junu 2005. godine. Savetodavni odbor je usvojio svoje Prvo mišljenje o Kosovu¹ u novembru 2005, nakon čega je usledila prva Rezolucija Komiteta ministara SE o Kosovu² u junu 2006. godine. Do sada je bilo četiri ciklusa nadgledanja, a poslednja rezolucija o Kosovu doneta je u julu 2019. godine.

Svaki ciklus nadgledanja počinje podnošenjem izveštaja o napretku Savetodavnom odboru OKNM, koji zatim daje mišljenje, a nakon toga slede komentari nadgledane strane. Komitet ministara SE zatim donosi rezoluciju sa preporukama za bolju primenu OKNM. Ciklusi nadgledanja završavaju se naknadnom posetom radi dijaloga sa nadgledanom stranom.

Misija OEBS-a na Kosovu (OEBS) periodično objavljuje izveštaje o proceni prava zajednica (IPPZ) radi merenja napretka koji su institucije na Kosovu ostvarile u primeni preporuka Komiteta ministara SE. Pre ove publikacije objavljena su četiri izdanja IPPZ: u 2009³, 2010⁴, 2012.⁵ i 2015. godini⁶. U procesu nadgledanja primene OKNM na Kosovu IPPZ su korišćeni kao izveštaji o napretku.

U ovom, petom, izdanju IPPZ data je procena stanja zaključno sa decembrom 2019. godine, za svaku oblast nadgledanja definisanu u poslednjem Mišljenju Savetodavnog odbora OKNM (mart 2017)⁷ i naknadnim preporukama iz Rezolucije (jul 2019)⁸. Sadašnje izdanje obuhvata i značajna dešavanja od juna 2015. godine kada je završen četvrti period izveštavanja IPPZ. Nalazi predstavljeni u ovom izveštaju prikupljeni su kroz OEBS-ovu redovnu aktivnost praćenja poštovanja zakonodavstva za zaštitu zajednica od strane institucija i položaja zajednica u svim opštinama na Kosovu. U okviru prikupljanja podataka za ovaj izveštaj izvršena je dopunska analiza relevantnih izveštaja koje su tokom

¹ Savetodavni odbor Saveta Evrope za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, *Prvo mišljenje o primeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina na Kosovu*, 2. mart 2006. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008c066> (pristupljeno 15. maja 2020).

² Komitet ministara Saveta Evrope, *Rezolucija ResCMN(2006)9 o primeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina na Kosovu*, 21. jun 2006. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680685250 (pristupljeno 15. maja 2020).

³ Misija OEBS-a na Kosovu, *Izveštaj o proceni prava zajednica*, decembar 2009, dostupan na: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/5/40783.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020).

⁴ Misija OEBS-a na Kosovu, *Izveštaj o proceni prava zajednica - 2. izdanje*, decembar 2010, dostupan na: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/9/74600.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020).

⁵ Misija OEBS-a na Kosovu, *Izveštaj o proceni prava zajednica - 3. izdanje*, jul 2012, dostupan na: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/f/92247.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020).

⁶ Misija OEBS-a na Kosovu, *Izveštaj o proceni prava zajednica - 4. izdanje*, novembar 2015, dostupan na: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/209971.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020).

⁷ Savetodavni odbor Saveta Evrope za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, *Četvrto mišljenje o Kosovu*, 8. mart 2017, dostupno na: <https://rm.coe.int/cetvrto-misljenje-o-kosovu-usvojeno-8-marta-2017-168079216a> (pristupljeno 15. maja 2020).

⁸ Komitet ministara Saveta Evrope, *Rezolucija ResCMN(2019)11 o primeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina na Kosovu*, 3. jul 2019, dostupna na: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectId=090000168095da70 (pristupljeno 15. maja 2020).

perioda izveštavanja izdali međunarodni akteri, organizacije građanskog društva i vladine institucije. Prikupljeni podaci su i kvantitativni i kvalitativni, a osnovni opisni statistički podaci koriste se za prikaz stanja prava zajednica na Kosovu i učinka institucija u zaštiti, unapređivanju i ostvarivanju tih prava.

Svrha izveštaja jeste da se proceni situacija u odgovarajućim tematskim oblastima u odnosu na preporuke iz Rezolucije SE u vidu analize stanja. U izveštaju se ne daju nikakve dodatne preporuke kosovskim institucijama.

Tematske oblasti procene u izveštaju odražavaju preporuke iz poslednje Rezolucije Komiteta ministara SE. U izveštaju su analizirane sledeće tematske oblasti:

- 1) Dijalog između zajednica, pomirenje, bezbednost i sprovođenje zakona;
- 2) Mehanizmi za zaštitu i učešće zajednica;
- 3) Upotreba jezika;
- 4) Pristup pravosuđu, učinak pravosudnog sektora, zastupljenost zajednica u pravosudnom sektoru;
- 5) Institucije za ljudska prava (tj. Institucija ombudsmana)
- 6) Versko i kulturno nasleđe;
- 7) Mediji na nevećinskim jezicima;
- 8) Povratak i imovinska prava raseljenih lica;
- 9) Obrazovanje zajednica na službenim jezicima i jezicima zajednica;
- 10) Zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana;
- 11) Društveno-ekonomska prava ugroženih zajednica.

OKNM se direktno primenjuje na Kosovu, gde je zakonodavstvo o pravima zajednica zasnovano na odredbama OKNM.⁹ U zakone koji su relevantni za prava zajednice spadaju i:

- Zakon br. 02/L-037 o upotrebi jezika, 27. jul 2006;
- Zakon br. 03/L-047 o pravima i interesima zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu, 13. mart 2008;
- Zakon br. 03/L-040 o lokalnoj samoupravi, 20. februar 2008;
- Zakon br. 03/L-068 o obrazovanju u opštinama Kosova, 21. maj 2008;
- Zakon br. 03/L-039 o specijalnim zaštićenim zonama, 20. februar 2008.

⁹ U članu 22 Ustava navodi se da je OKNM jedan od međunarodnih instrumenata ljudskih prava koji se direktno primenjuju na Kosovu.

Prvi deo: Dijalog između zajednica, pomirenje, bezbednost i sprovođenje zakona

Preporuke iz Rezolucije SE:

„Dati prioritet sveobuhvatnim i konkretnim naporima na unapređenju međuetničkog dijaloga i tolerancije na centralnom i lokalnom nivou kako bi se premostile podele između zajednica i promovisalo pomirenje, uzimajući u obzir da većinsko stanovništvo kosovskih Albanaca ima posebnu odgovornost u tom pogledu; izgraditi odnose između zajednica putem inicijativa koje su usmerene naročito na mlade ljude, integrisanjem obrazovnog sistema i doslednom primenom zakonskih propisa o upotrebi jezika.

Osuditi sve etnički motivisane napade i osigurati da se ta dela efikasno istražuju, a počinioci krivično gone i sankcionišu, uključujući i poboljšanje učinka institucija za sprovođenje zakona u procesuiranju, vođenju istraga, krivičnom gonjenju i presuđivanju u potencijalno etnički motivisanim zločinima iz mržnje primenom postojećeg pravnog okvira, organizovanjem obuka i prikupljanjem pouzdanih podataka; nastaviti sa osuđivanjem svakog javnog izražavanja etnički zasnovanog neprijateljstva.“

Inicijative za istinu i pomirenje

Međuetnički odnosi su se poboljšali od poslednjeg perioda izveštavanja. I dalje postoje značajne podele između zajednice kosovskih Albanaca i kosovskih Srba, ali društvena i institucionalna interakcija je poboljšana i nije bilo slučajeva kolektivnog ili većeg međuetničkog nasilja. Odnosi između većinske zajednice kosovskih Albanaca i drugih nevećinskih zajednica ostali su funkcionalni i pozitivni. Od svog uspostavljanja u junu 2012. do isteka mandata u junu 2017. godine kosovska Međuministarska radna grupa (MMRG) za suočavanje sa prošlošću nije ostvarila svoje zadate ciljeve, posebno u pogledu izrade Strategije za tranzicionu pravdu na Kosovu. Neka od pitanja koja su dovela do tog neuspeha bila su „nedostaci povezani sa rukovodstvom i upravljanjem, političkim vlasništvom, zastupljenošću i učešćem kosovskih [nevećinskih] zajednica i angažovanjem javnosti.“¹⁰ Konsultanti koji su ocenjivali rad MMRG zaključili su da buduće aktivnosti na istini i pomirenju moraju, da bi bile uspešne, da steknu dovoljnu političku podršku i efikasno uključe sve relevantne aktere, uključujući i nevećinske zajednice.¹¹

Politički i simbolični koraci su preduzeti da unaprede dalje inicijative mira i pomirenja u regionu. Kabinet predsednika je 2016. godine poslao četiri pisma pravosudnim akterima, tražeći od njih da rasvetle zločine počinjene tokom sukoba na Kosovu 1998-1999. i

¹⁰ Nora Ahmetaj i Thomas Unger, *Kosovski okvir za suočavanje sa prošlošću na raskrsnici: Preispitivanje napretka ka strategiji tranzicione pravde od strane civilnog društva*, april 2017, dostupno na: <http://kosovomemory.org/wp-content/uploads/2018/10/Преиспитивање-напретка-ка-Националној-стратегии-транзиционе-правде-од-стране-цивилног-друштва.pdf> (pristupljeno 15. juna 2020).

¹¹ *Ibid.*

postkonfliktnog perioda.¹² Navedeni zločini uključivali su i zločine počinjene nad kosovskim Srbima i njihovom imovinom. Rodbina nestalih kosovskih Srba je pozvana u Kabinet predsednika 3. novembra 2016. godine kako bi razgovarali o načinima da se utvrdi sudbina nestalih kao „preduslovu za pravdu i iskreno pomirenje među ljudima“.¹³ Predstavnici porodica složili su se da bi pitanje nestalih moglo da bude jedna od tema u briselskom dijalogu između Prištine i Beograda.¹⁴ Predsednik je 15. avgusta 2016. godine položio venac na spomen-ploču u Goraždevcu, opština Peć, podignutu u spomen dvojice tinejdžera kosovskih Srba ubijenih 2003, a 20. jula 2016. godine položio je venac u selu Staro Gracko, gde je posle sukoba pogubljeno 14 kosovskih Srba.¹⁵

Krajem 2016. i početkom 2017. godine, OEBS je učestvovao na nekoliko pripremnih sastanaka za uspostavljanje kosovske Komisije za istinu i pomirenje. Proces podržavaju svi relevantni akteri, uključujući i građansko društvo, a podršku su posebno izrazila ključna udruženja nestalih osoba, koja predstavljaju i kosovske Albance i kosovske Srbe i koja aktivno učestvuju u procesu.

Sredinom 2017. godine, osnovan je Pripremni tim za uspostavljanje Komisije za istinu i pomirenje (KIP), koji se sastoji uglavnom od aktera građanskog društva¹⁶. Inicijativa je predvidela pripremni rad koji će položiti temelj za KIP. OEBS snažno podržava ovu inicijativu od samog početka, s obzirom da je proces pomirenja duboko ukorenjen u mandat OEBS-a. Osim toga, rad OEBS-a je vođen važnošću postizanja međusobnog poštovanja i pomirenja među zajednicama na Kosovu.

U 2019. godini OEBS je podržao 15 javnih konsultativnih sastanaka sa ključnim akterima u procesu pomirenja - udruženjima članova porodica ubijenih i nestalih u sukobu, aktivistima za ljudska prava, ženskim organizacijama, studentima i omladinskim organizacijama, novinarima, pravnicima, umetnicima, istoričarima, veteranima, političkim zatvorenicima, svima koji predstavljaju različite kosovske zajednice.¹⁷ Javne konsultacije rezultirale su Nacrtom normativnog akta za uspostavljanje KIP-a¹⁸, a Pripremni tim je trenutno u procesu okončanja kampanje informisanja/podizanja svesti javnosti. OEBS će takođe nastaviti da pruža podršku Pripremnom timu.

¹² Videti na: <http://www.president-ksgov.net/?page=2,6,4606#.WAW59tV96jA>.

¹³ Balkan Insight, *Kosovo će u Briselu postaviti pitanje o nestalim osobama*, 4. novembar 2016, dostupno na <https://balkaninsight.com/2016/11/04/kosovo-%C4%87e-u-briselu-postaviti-pitanje-o-nestalim-osobama-11-04-2016/?lang=sr> (pristupljeno 15. juna 2020).

¹⁴ Videti na: <http://www.president-ksgov.net/?page=2,6,4627#.WCBS5NL2ajA>.

¹⁵ Balkan Insight, *Predsednik Kosova položio venac na spomen-ploču ubijenih Srba*, 21. jul 2016, dostupno na: <https://balkaninsight.com/2016/07/21/predsednik-kosova-polo%C5%BEio-venac-na-spomen-plo%C4%8Du-ubijenih-srba-07-21-2016/?lang=sr> (pristupljeno 15. juna 2020).

¹⁶ Videti na albanskom : https://president-ksgov.net/repository/docs/2019_10_16_125812_ODLUKA_O_IMENOVANJU_PRIPREMNOG_TIMA_15102019.pdf

¹⁷ Od februara 2019. godine ukupno 327 učesnika i pet sastanaka sa predstavnicima verskih zajednica (26 učesnika).

¹⁸ Videti na: https://president-ksgov.net/repository/docs/2020_01_28_103413_Normativni_Akt_srb_za_web_jan2020.pdf

Tenzije među zajednicama

Tenzije među zajednicama oko povratka raseljenih lica su problem koji postoji i koji se ponavlja. Primajuće zajednice na raznim lokacijama i dalje izražavaju otpor povratku ili integraciji raseljenih lica. Na primer, nekoliko incidenata, uključujući proteste i postavljanje antisrpskih bilborda¹⁹, dogodio se na mestu povratka u Mušutištu, opština Suva Reka. Dana 28. avgusta 2015. godine, u selu je na mestu uništenog srpskog pravoslavnog Manastira Svete Trojice pronađena eksplozivna naprava, a oko 500 kosovskih Albanaca blokiralo je put kako bi sprečilo hodočasnike kosovske Srbe (uključujući i potencijalne povratnike) da posete uništeni manastir. Slična blokada dogodila se 28. avgusta 2016. U aprilu 2017. godine oko 300 kosovskih Albanaca protestovalo je u selu Ljubožda, opština Istok, protiv povratka 13 povratnika kosovskih Srba.²⁰

Primajuće zajednice takođe su se protivile verskim hodočašćima raseljenih lica i posetama grobljima u nekoliko opština.²¹

Navoda o ratnim zločinima bilo je u više navrata. U mestu Ukče, opština Istok, stanovnik kosovski Albanac verbalno je maltretirao jedno raseljeno lice, optužujući ga da je počinio ratne zločine tokom sukoba 1999. godine. Slično tome, u Račku, opština Štimlje, seoski savet je Opštinskoj kancelariji za zajednice i povratak (OKZP) poslao protestno pismo sa navodima o ratnom zločinu protiveći se povratku jedine porodice kosovskih Srba koja je podnela zahtev.²² U februaru 2016. godine tužilaštvo je podiglo optužnicu za ratne zločine protiv četrnaestoro kosovskih Srba iz Kline, od kojih su neki potencijalni povratnici u sela u ovoj opštini.²³ Na osnovu navoda o ratnom zločinu uhapšeno je i troje potencijalnih povratnika iz Prizrena i dvoje iz Kline.²⁴

¹⁹ Dana 21. avgusta 2016. postavljen je bilbord na kom je na albanskom i engleskom jeziku pisalo „Ovo su lokalni Srbi iz Mušutišta ostavili za sobom kada su otišli“. Na njemu su bile i slike zločina i uništavanja tokom sukoba.

²⁰ Demonstranti su posebno bili nezadovoljni povratkom jednog kosovskog Srbina, bivšeg komandira policije, za koga su tvrdili da je bio umešan u ratne zločine tokom sukoba 1999. Savetnik predsednika opštine Istok za pitanja kosovskih Srba izdao je saopštenje u kome je rekao da su svi povratnici prošli bezbednosnu proveru koju su izvršile prištinske i beogradske institucije i da niko od njih niti je optužen niti mu se sudi za ratne zločine.

²¹ Dana 28. avgusta 2017, nakon jedne posete hodočasnika uhapšen je potencijalni povratnik kosovski Srbin, član radne grupe za povratak u Mušutište, na osnovu optužbi za ratni zločin. Pušten je i oslobođen svih optužbi nakon što je pet meseci proveo u zatvoru. U januaru 2015. oko 100 osoba, uključujući stanovnike i aktiviste pokreta Samoopredjeljenje (*Vetevendosje*), protestovalo je protiv posete srpskih hodočasnika u Đakovici. Oko 30 kosovskih Albanaca pokušalo je da probije kordon Policije Kosova (PK) koja je obezbeđivala posetu mesnoj pravoslavnoj crkvi. Jedan demonstrant je uhapšen, a dvoje pripadnika PK je povređeno. Demonstranti su se razišli bez ometanja hodočasnika. Dana 5. januara 2018, grupa kosovskih Srba iz Đakovice, koji su raseljeni u Srbiji, otkazala je svoju posetu Đakovici povodom pravoslavnog Božića, planiranu za 6. januar, zbog zabrinutosti za sigurnost i navodnih pretnji objavljenih na društvenim medijima. Dana 28. maja 2018, grupa od 50 do 60 kosovskih Albanaca okupila se kod ostataka srpske pravoslavne Crkve „Sveta Trojica“ u Donjoj Petriči, Klina, da protestuje protiv posete hodočasnika i spreči njihovu posetu. Dana 21. oktobra 2018. bačeno je kamenje na dva autobusa koji su prevozili hodočasnike, uključujući i raseljene kosovske Srbe, do ostataka srpske pravoslavne Crkve Bogorodice Hvostanske u Studenici, opština Istok.

²² Pismo sa navodima da je jedan član porodice bio umešan u masakr u Račku, Štimlje, 1999.

²³ Optužnicu je podigao Osnovni sud u saradnji sa Odeljenjem Specijalnog tužilaštva Kosova za ratne zločine. Nalozi za hapšenje optuženih su izdati i dostavljeni svim policijskim stanicama na Kosovu, na graničnim prelazima i na aerodromu.

²⁴ Dvoje povratnika, jedan muškarac i jedna žena, pušteni su na slobodu, dok je jedan još uvek u pritvoru.

Bezbednosni trendovi

OEBS prati i beleži incidente koji utiču na bezbednost zajednica na Kosovu.²⁵ U periodu od jula 2015. do decembra 2019. godine OEBS je zabeležio 1.621 bezbednosni incident koji je potencijalno uticao na bezbednosnu percepciju zajednica u brojčanoj manjini na nivou opštine.²⁶ Tu spadaju incidenti usmereni na verske objekte i mesta ukopa, kao i na kulturno nasleđe zajednica u brojčanoj manjini u datoj opštini.²⁷ Prema statističkim podacima PK (Policije Kosova), u 2016. bilo je osam takvih slučajeva, u 2017. ih je bilo 17, u 2018. deset i u 2019. godini 12.

Od bezbednosnih incidenata koje je zabeležio OEBS, 20,79 posto bilo je upereno protiv mesta povratka i uglavnom povratnika kosovskih Srba.²⁸ Većina incidenata bile su provale u nenaseljene kuće kosovskih Srba, ponovljene sitne krađe pokretne imovine povratnika,²⁹ oštećenja imovine i ilegalna seča u šumama čiji su vlasnici povratnici.³⁰ Incidenti su se najčešće dešavali na lokacijama gde je zabeležena značajnija stopa povratka, kao što su opštine Peć, Istok i Klina. Jedan od najtežih incidenata tokom perioda izveštavanja bio je verbalni napad na osam starijih raseljenih lica tokom „idi i vidi“ posete Dečanima u decembru 2016. godine. PK je morao da evakuise raseljena lica.³¹ U julu 2016.

²⁵ OEBS prati i beleži incidente za koje se smatra da potencijalno pogađaju zajednice u brojčanoj manjini na nivou opštine, uključujući i zajednicu kosovskih Albanaca u opštinama u kojima oni ne čine većinu. Informacije se prikupljaju iz različitih izvora, kao što su izveštaji Policije Kosova, razgovori osoblja OEBS-a sa pripadnicima zajednica i opštinskim zvaničnicima, izveštaji drugih međunarodnih organizacija i izveštaji iz medija.

²⁶ Sve vrste incidenata u kojima je žrtva pripadnik zajednice u brojčanoj manjini u datoj opštini.

²⁷ U 2015, 2016, 2017. i 2018. godini antisrpski grafiti bili su ispisani su na zidovima Manastira SPC Presvete Bogorodice u Đakovici. Grafiti su takođe bili ispisani na zidovima ograde srpske pravoslavne Crkve Vavedenja Presvete Bogorodice u Lipljanu, srpske pravoslavne Crkve Svetog Petra u selu Brod, opština Štrpce, na zidovima srpskog pravoslavnog groblja u Prizrenu i srpske pravoslavne Crkve Svetog Nikole u Manastiru Gorioč, opština Istok, i tri u Manastiru SPC Svetih Kozme i Damjana u Zočištu, opština Orahovac. U 2019. godini bilo je slučajeva provale u Kačaniku i krađe u Donjoj Srbici, opština Prizren, i u selu Banjska u Vučitrnu. Prijavljena su četiri slučaja kamenovanja: parohije u Vučitrnu; parohije u Orahovcu; i srpske pravoslavne Crkve Svetih Petra i Pavla u Talinovcu u opštini Uroševac. Srpska pravoslavna Crkva Svetog Trojstva u Babljaku u opštini Uroševac kamenovana je po 17. put u poslednjih deset godina. Oštećenje nadgrobnih spomenika prijavljeno je u mestima Vidanje i Deić, opština Klina, i u Brestoviku, opština Peć. U 2019. godini prijavljeno je oštećenje nadgrobnih spomenika u mestu Berivojce u opštini Kamenica i mestu Duš u Klini, Uroševac. Groblje u Lipljanu je oskrnavljeno dva puta i svaki put je bilo oštećeno ili uništeno oko 20 nadgrobnih spomenika. Bilo je prijavljeno verbalno uznemiravanje monaha iz manastira Draganac i sveštenika u Stanišoru u opštini Novo Brdo. U 2019. godini prijavljena je ilegalna seča drva u manastiru Draganac, a putni znak za manastir uništen je po peti put.

²⁸ To znači ukupno 337 slučajeva, uključujući i oštećenja na vratima i prozorima, kao i ukradene kućne aparate, nameštaj i zalihe hrane. U nekoliko navrata prijavljeno je uništavanje bunara, dvorišne ograde i drugih stvari u blizini kuća. U 2019. godini prijavljeni su slučajevi kamenovanja i paljenja imovine povratnika u gradu Klina. U mnogim slučajevima meta krađa bile su starije povratnice kosovske Srkinje koje žive same i obično su jedine kosovske Srkinje u selu. Zabeležen je jedan slučaj ometanja slobode kretanja kada je jednoj kosovskoj Srkinji bilo onemogućeno da uđe u svoj deo šume.

²⁹ Na primer, jedna starija kosovska Srkinja, povratnica u Donji Petrić, opština Klina, šest puta je bila meta tokom perioda izveštavanja. Ukradeno joj je ukupno 26 kokošaka, a tokom jednog napada zadobila je lakše povrede pokušavajući da zaštiti svoju imovinu.

³⁰ Prijave su obično uključivale područja oko sela Ljevoša i Brestovik u opštini Peć i sela Tučep, Koš i Osojane u opštini Istok. U oktobru 2016, jedan stariji povratnik je fizički napadnut u Osojanima dok je štitio svoju šumu od ilegalne seče.

³¹ Opštinski službenik je optužio raseljena lica za umešanost u ratne zločine i pretio je njihovom povratku ako ne otkriju lokaciju nestalih kosovskih Albanaca.

godine, u jednoj berbernici u Dečanima, starijeg povratnika kosovskog Srbina fizički je napao kosovski Albanac.³²

Reagovanje institucija

Tokom perioda izveštavanja PK je nastavio da proaktivno reaguje na incidente koji pogađaju zajednice, i u smislu istraga i u smislu rada na terenu. Pored toga, PK se pripremio za posete srpskih pravoslavni hodočasnika, što je uključivalo izradu operativnih planova, obezbeđivanje pratnje na zahtev i povećanje patrola u tom području. Na kraju, PK je aktivno učestvovao u bezbednosnim forumima, kao što su opštinski odbori za bezbednost zajednice³³ (OOBZ) i lokalni odbori za javnu bezbednost³⁴ (LOJB), i bavio se relevantnim bezbednosnim pitanjima.

Od opština se traži da obezbede uslove za održiv povratak i stabilizaciju zajednice.³⁵ U nekim slučajevima opštine su preduzele pozitivne korake i postigle važan napredak u rešavanju protivljenja povratku. Na primer, u martu 2016. godine, Opština Klina organizovala je sportski događaj sa ciljem da promoviše poruku o mirnom suživotu zajednica.³⁶ U drugim slučajevima opštine su nadoknadile štetu žrtvama bezbednosnih incidenata.³⁷ U nekim slučajevima, opštinske kancelarije za zajednice i povratak (OKZP), zajedno sa predsednicima opština i zamenicima predsednika opština za zajednice, uključile su se u inicijative izgradnje poverenja i pomagale u posredovanju između primajućih zajednica i potencijalnih povratnika, kao na primer u selu Ljubožda, opština Istok.

Međutim, reagovanje opština na protivljenje primajuće zajednice povratku znatno se razlikuje od slučaja do slučaja. Na većini osetljivih lokacija povratka opštine nisu posredovale u podršci procesu povratka. Štaviše, nisu svi relevantni sagovornici bili uključeni u opštinske inicijative. Na primer, opštinska radna grupa za povratak (ORGP), zamenik predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice (ZPSOZ), odbori za zajednice (OZ) i OOBZ često nisu bili uključeni, uprkos tome što je integracija zajednica deo njihovih mandata.

Uprkos nekim primerima pozitivnih inicijativa, reagovanje opština na protivljenje primajućih zajednica povratku uglavnom je *ad hoc*, nedosledno i ne predstavlja ozbiljan

³² Počinilac je optužen za „narušavanje javnog reda i mira“, uprkos tome što je žrtva na sudu izjavila da je tokom napada počinilac koristio etnički pogrdne rečenice o njemu i zajednici kosovskih Srba.

³³ OOBZ se osnivaju u opštinama kako bi se institucionalizovala saradnja između opštinskih institucija, zajednica i policije.

³⁴ LOJB-ovi postoje u nekoliko manjih oblasti u opštinama, kao što su udaljena i multietnička sela, gde je njihovo postojanje u interesu efikasnog rada policije i dobrih odnosa sa svim zajednicama. LOJB-ovi se sastoje od predstavnika lokalne zajednice koje bira lokalna zajednica. Policija Kosova konsultuje te odbore u vezi sa bezbednosnim i sigurnosnim pitanjima u oblastima koje pokrivaju.

³⁵ Član 1.1, Uredba 02/2010 za opštinske kancelarije za zajednice i povratak, 12. avgust 2010.

³⁶ Dana 12. marta 2016. održan je fudbalski turnir pod sloganom „Gradimo budućnost zajedno“, uz učešće opštinske uprave u Klini, slovenačkog KFOR-a i pripadnika zajednice kosovskih Srba iz opštine.

³⁷ Opština Klina isplatila je 300 evra jednom povratniku kosovskom Srbinu kao odštetu za hiljadu bala sena. Opština Istok finansijski je nadoknadila štetu jednoj porodici kosovskih Srba iz povratničkog sela Sinaje u iznosu od 300 evra za 1.000 bala sena koje su zapalile nepoznate osobe.

napor kosovskih institucija da holistički reše to pitanje. OEBS je tokom aktivnosti praćenja uočio samo ograničene napore opština da se reše tenzije među zajednicama oko povratka raseljenih lica i da se izgradi pouzdanje i poverenje.

U većini slučajeva povratnici prijavljuju Policiji Kosova incidente u povratničkim mestima i incidente koji su upereni protiv verskih objekata. Pre 2019. godine, pripadnici zajednice su tvrdili da ne vide korist od prijavljivanja incidenata jer se iz ranijih slučajeva vidi da počinioci verovatno neće biti identifikovani. To bi moglo da utiče na percepciju bezbednosti kod povratnika i omete proces povratka.³⁸ Štaviše, samo nekoliko pripadnika PK iz zajednice kosovskih Srba raspoređeno je u opštinama sa najvećim brojem povratnika kosovskih Srba, kao što su Istok, Klina i Peć. Međutim, u 2019. godini situacija se značajno promenila. Povratnici kosovski Srbi su u više navrata izjavili da su zadovoljni radom PK i brzim reagovanjem.

U 2017. godini, pod pokroviteljstvom Radne podgrupe za sprovođenje Skopskog procesa zadužene za bezbednost, dijalog i reintegraciju, Ministarstvo za zajednice i povratak (MZP), bivše Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) i bivše Ministarstvo administracije lokalne uprave (MALU) izradili su „Smernice za reagovanje mehanizama na lokalnom nivou na incidente koji pogađaju zajednice“ (Smernice). U Smernicama su navedene mere koje opštinske institucije (uglavnom predsednici opština, OOBZ i OKZP) treba da sprovedu radi obezbeđivanja delotvornog i konzistentnog reagovanja na bezbednosne probleme koji pogađaju zajednice, uključujući i povratnike.³⁹ Smernice su dostavljene predsednicima opština i opštinskim kancelarijama za zajednice i povratak 18. januara 2018.

U skladu sa Smernicama, predsednici opština i drugi visoki opštinski zvaničnici uglavnom osuđuju ozbiljne incidente kao što su požar, pucnjava ili napadi.⁴⁰ Ministar za zajednice i povratak takođe redovno i blagovremeno javno osuđuje takve incidente i u nekim slučajevima posećuje pogođenu zajednicu. U principu, brza osuda i posete viših zvaničnika od presudnog su značaja za otklanjanje negativnog uticaja bezbednosnih incidenata na percepciju bezbednosti kod zajednica. Međutim, tokom OEBS-ove aktivnosti praćenja na terenu pokazalo se da ne dopiru sve osude do pogođenih zajednica ili većinskog stanovništva u datoj sredini. Osude se obično objave na opštinskim veb-sajtovima ili informativnim tablama, a ne u lokalnim medijima.

Kroz svoj programski rad OEBS je podržao OOBZ koji „imaju značajnu ulogu u promovisanju tolerancije među zajednicama i primeni mera za izgradnju pouzdanja i poverenja, kao i stvaranju veze između zajednica i drugih opštinskih institucija“.⁴¹ Međutim, još uvek postoje izazovi u načinu na koji OOBZ vrše svoju ulogu i odgovornosti

³⁸ Prema redovnoj OEBS-ovoj aktivnosti praćenja na terenu.

³⁹ MZP, MUP i MALU su pripremili Smernice uz podršku OEBS-a i Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR).

⁴⁰ Bilo je ukupno 25 osuda u 2015, 23 u 2016, 21 u 2017. i 33 u 2019. godini.

⁴¹ Misija OEBS-a na Kosovu, *Reagovanja opština na bezbednosne incidente koji pogađaju najvećinske zajednice na Kosovu i uloga opštinskih saveta za bezbednost zajednice*. Decembar 2011, dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/2/86810.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020).

u rešavanju problema u zajednici, incidentata koji pogađaju osetljive grupe i sprovođenju proaktivnih mera za sprečavanje kriminala i komunikaciju sa zajednicom.

Rešavanje zločina iz mržnje

Kao služba koja prva dolazi na mesto događaja, PK je prepoznao svoju obavezu da identifikuje, istraži i reaguje na moguće zločine iz mržnje. Praktična politika PK za zločine iz mržnje i etničke zločine sadrže detaljne postupke za istraživanje zločina iz mržnje i reagovanje na njih,⁴² uključujući: posebne radnje koje PK mora da preduzme kada prvi dođe na mesto događaja, dužnosti nadređenog i istražitelja, mere za sprečavanje ponavljanja zločina iz mržnje i pomaganje i komunikacija sa pogođenim zajednicama.

PK trenutno koristi bazu podataka za evidentiranje međuetničkih incidentata, ali ti incidenti mogu ili ne moraju da budu motivisani predrasudom. U bazi podataka podaci nisu razvrstani tako da mogući zločini iz mržnje mogu da se identifikuju na osnovu drugih zaštićenih karakteristika osim etničke pripadnosti. Međutim, PK je 2018. izmenio obrazac prvog izveštaja o incidentu i, pored polja međuetnički, dodao polje u koje se upisuje motiv zločina iz mržnje.

U februaru 2018. godine, MUP, PK, Tužilaštvo i Sudski savet Kosova (SSK) potpisali su Sporazum o saradnji u postupanju sa zločinima iz mržnje (Sporazum) na Kosovu. Sporazumom je utvrđeno šta mora da uradi svaka institucija da bi se poboljšalo evidentiranje zločina iz mržnje. U periodu od 20. septembra do 29. oktobra 2018. godine OEBS je pomogao da se održe sastanci između PK i osam regionalnih mreža koje čine policijski istražitelji, policajci u zajednici i tužioci, u skladu sa članom 5 Sporazuma. Učesnici su dali preporuke kako bi podržali regionalne mreže u ispunjavanju njihovih dužnosti identifikovanja i evidentiranja zločina iz mržnje.

Dana 14. januara 2019. godine u Službenom listu je objavljen novi Krivični zakonik Kosova (KZK), koji je stupio na snagu tri meseca nakon objavljivanja. OEBS je dao preporuke tokom postupka izrade nacрта zakonika, da krivično delo počinjeno sa motivom predrasude treba da predstavlja teže delo koje je sada sadržano u članu 70(2)(12), KZK.⁴³ Ova odredba propisuje da se lakše telesne povrede, teške telesne povrede, uništavanje ili oštećenje imovine, ubistvo i napad počinjeni sa motivom predrasude prema zaštićenim karakteristikama iz KZK smatraju teškim krivičnim delima. Za takva dela propisana je teža kazna.

⁴² Policija Kosova, *Propisi i procedure, zločini iz mržnje i etnički zločini*, jul 2002, izmenjeno oktobra 2009.

⁴³ Član 70, stav 2, tačka 2.12: „Prilikom odmeravanja kazne, sud će uzeti u obzir ali se neće ograničiti samo na sledeće otežavajuće okolnosti [...] ukoliko je krivično delo zločin iz mržnje koji podrazumeva svako krivično delo izvršeno nad licem ili grupom lica, ili nad imovinom motivisano na osnovu nečije rase, boje kože, pola, rodnog identiteta, jezika, veroispovesti, državljanstva, nacionalnog ili socijalnog porekla, pripadnosti zajednici, imovini, ekonomskom stanju, seksualnoj opredeljenosti, mestu rođenja, invaliditetu ili drugog ličnog statusa ili zbog sklonosti sa licima koja imaju prethodno navedene osobine, osim ako jedna od navedenih osobina nije propisana kao obeležje krivičnog dela.“

Zastupljenost zajednica u Policiji Kosova

Kada je reč o zastupljenosti nevećinskih zajednica u PK, zvanični statistički podaci dostavljeni OEBS-u pokazuju je da je u 2019. godini među ukupno 7.959 policajaca bilo 12,16 posto kosovskih Srba, 2,45 posto kosovskih Bošnjaka, 0,84 posto kosovskih Turaka, 0,45 posto kosovskih Goranaca, 0,23 posto kosovskih Aškalija, 0,19 posto kosovskih Roma, 0,10 posto kosovskih Egipćana, 0,04 posto kosovskih Hrvata, 0,04 posto kosovskih Crnogoraca i 0,09 posto pripadnika zajednica koje nisu zvanično priznate u pravnom okviru.

Podsticanje međuopštinske saradnje na Kosovu

Od 2013. godine predsednici više opština potpisali su međuopštinske deklaracije za unapređenje dijaloga i saradnje među zajednicama, a u tome ih je podržala Misija OEBS-a na Kosovu. Prva grupa se sastojala od četiri opštine: Gnjilane, Kamenica, Novo Brdo i Ranilug. Još pet grupa potpisalo je deklaracije:

- Uroševac, Klokot i Štrpce (maj 2015);
- Kosovo Polje, Gračanica, Lipljan, Obilić, Priština, Štimlje (april 2016);
- Dragaš, Mališevo, Mamuša, Prizren, Suva Reka, Orahovac (jun 2017);
- Dečane, Đakovica, Istok, Junik, Klina, Peć (maj 2018);
- Južna Mitrovica, Podujevo, Srbica, Vučitrn (jul 2019).

Nakon potpisivanja deklaracija, opštine su sprovele brojne aktivnosti za druženje mladih iz različitih zajednica, uključujući kampove za mlade, sportske turnire, programe međuverške kulturološke razmene i inicijative za učenje oba službena jezika.

Drugi deo: Mehanizmi za zaštitu i učešće zajednica

Preporuke iz Rezolucije SE:

„Preduzeti korake kojima će se osigurati da postojeći pravni okvir koji se odnosi na nacionalne manjine bude ispravno primenjivan jačanjem mehanizama za koordinaciju, vlasništvo i nadgledanje strategija i akcionih planova na centralnom nivou, kao i poboljšanjem u pogledu raspodele dužnosti u centralnoj vlasti i njene odgovornosti i kontinuiranim unapređivanjem njene sposobnosti komuniciranja na lokalnom nivou;

Garantovati efikasnu zastupljenost manjinskih zajednica, uključujući i hrvatsku i crnogorsku zajednicu, tradicionalno prisutnih na teritoriji Kosova, u Skupštini Kosova dodeljivanjem odgovarajućeg broja rezervisanih mesta; pružiti efikasne mogućnosti pripadnicima svih manjinskih zajednica, uključujući i brojčano manje zajednice, da učestvuju u relevantnim procesima odlučivanja na centralnom i lokalnom nivou, istovremeno osiguravajući da svi uloženi naponi poboljšavaju integraciju.

Efektivno konsultovati Savetodavno veće za zajednice (SVZ) o svim pitanjima koja su bitna za manjinske zajednice i obezbediti da opštinski mehanizmi za zaštitu prava zajednica efikasno ispunjavaju svoju ulogu u omogućavanju svim manjinama da učestvuju u donošenju odluka; povećati upošljavanje pripadnika manjinskih zajednica u javnoj administraciji; uložite napore kako bi se osiguralo prihvatanje povratnika od strane većinske zajednice.“

Strategije

Prethodna Strategija za zajednice i povratak važila je do kraja 2018. Do decembra 2019. godine nije izrađena ni usvojena nova strategija. Za izradu i praćenje primene Strategije za uključivanje zajednica kosovskih Roma i kosovskih Aškalija nadležna je Kancelarija za dobro upravljanje (KDU) pri Kabinetu premijera, dok je Ministarstvo za zajednice i povratak nadležno za Strategiju za zajednice i povratak. Nije jasna uloga drugih mehanizama za zaštitu i učešće zajednica na nivou vlade u izradi, primeni i praćenju strateških dokumenata za nevećinske zajednice. Kancelarija za strateško planiranje pri Kabinetu premijera predložila je izradu opšte strategije koja obuhvata ljudska prava, prava zajednica i srodna pitanja; u periodu izveštavanja nije primećen nikakav napredak u tom pogledu.

Skupština Kosova

Od objavljivanja prethodnog izdanja IPPZ nisu učinjeni napori da se zajednice kosovskih Hrvata i kosovskih Crnogoraca uključe u Skupštinu Kosova. Zastupljenost drugih nevećinskih zajednica u Skupštini Kosova i dalje je osigurana sa 20 mesta zagwarantovanih Ustavom.⁴⁴ Poslednji izbori za Skupštinu održani su 6. oktobra 2019. Srpska lista osvojila je svih deset mesta zagwarantovanih za zajednicu kosovskih Srba (tri žene, sedam muškaraca). Tri mesta zagwarantovana za zajednicu kosovskih Bošnjaka podeljena su između Koalicije Vakati (jedna žena,⁴⁵ jedan muškarac) i Nove demokratske stranke (jedna žena). *Kosova Demokratik Türk Partisi* osvojila je oba mesta zagwarantovana za zajednicu kosovskih Turaka (jedna žena, jedan muškarac). Muškarac iz Jedinственe goranske partije osvojio je mesto rezervisano za zajednicu kosovskih Goranaca. Muškarac iz *Partia Rome e Bashkuar e Kosovës* osvojio je mesto rezervisano za zajednicu kosovskih Roma, muškarac iz *Partia e Ashkalinjëve Për Integrim* mesto rezervisano za kosovske Aškalije i muškarac iz *Partia Liberale Egjiptiane* mesto rezervisano za kosovske Egipćane. Muškarac iz *Iniciativa e Re Demokratike e Kosovës*, stranke kosovskih Egipćana, osvojio je četvrto mesto zagwarantovano za kandidata koji predstavlja stranku kosovskih Roma, kosovskih Aškalija ili kosovskih Egipćana, sa četvrtim najvećim brojem glasova.⁴⁶ Treba napomenuti da je u prethodnim zakonodavnim telima ovo mesto tradicionalno išlo zajednici kosovskih Aškalija. Dvojica kosovskih Srba i jedan kosovski Turčin postavljeni su za ministre u poslednjoj kosovskoj vladi.⁴⁷

Odbor za prava i interese zajednica i povratak

Ustavom je predviđeno formiranje skupštinskog Odbora za prava i interese zajednica i povratak (OPIZ).⁴⁸ OPIZ je zadužen da razmatra nacрте zakona kako bi se osiguralo adekvatno poštovanje prava i interesa zajednica. Sastoji se od jedne trećine poslanika kosovskih Srba, jedne trećine poslanika iz većinske zajednice (kosovskih Albanaca) i jedne trećine poslanika koji predstavljaju druge zajednice. U sadašnjem sastavu Skupštine, OPIZ se sastoji od 18 poslanika, tj. šest po svakoj „grupi zajednice“. Zajednicu kosovskih Srba predstavlja pet muškaraca i jedna žena (predsedavajuća), a zajednicu kosovskih Albanaca šest muškaraca iz različitih političkih partija. Ostalih šest članova su jedna kosovska Bošnjakinja i jedna kosovska Turkinja, kao i četiri muškarca koji predstavljaju zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalija, kosovskih Egipćana i kosovskih Goranaca.

Savetodavno veće za zajednice

Savetodavno veće za zajednice (SVZ) pri Kabinetu predsednika ostaje ključni akter na nivou vlade koji garantuje, barem teoretski, da su gledišta zajednica uneta u donošenje

⁴⁴ Čl. 64.2 Ustava.

⁴⁵ Žena, Duda Balje, nakon toga je napustila Koaliciju Vakati da bi osnovala novu stranku – Socijaldemokratsku uniju, a kasnije se pridružila poslaničkoj grupi LDK-a u Skupštini.

⁴⁶ Poslanik Eljbert Krasnići pridružio se poslaničkoj grupi *Vetevendosje* u Skupštini.

⁴⁷ Ministar za zajednice i povratak, ministar za lokalnu upravu i ministar za regionalni razvoj.

⁴⁸ Čl. 78 Ustava.

odluka na visokom nivou. Postojanje i uloga SVZ zajemčeni su i Ustavom i Zakonom o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih pripadnika.⁴⁹ U OEBS-ovom Izveštaju o učinku SVZ iz 2017. godine pominje se nekoliko pitanja:

- Neinformisanost pripadnika nevećinskih zajednica o postojanju i ulozi SVZ-a;
- Loša rodna ravnoteža;
- Nedovoljna saradnja sa drugim institucijama na nivou vlade, posebno sa Kabinetom premijera i Ministarstvom za zajednice i povratak;
- Ograničen uticaj jer SVZ daje komentare samo na mali broj nacrtu zakona i strategija koje dobija na razmatranje i daje samo mali broj preporuka institucijama.⁵⁰

SVZ nije značajno poboljšao svoj učinak od procene iz 2017. godine. Do decembra 2019. godine, u okviru svog mandata 2018 – 2020, razmotrio je 11 i dao komentare na pet nacrtu zakona i strategija. Međutim, do pozitivnog razvoja događaja došlo je u rodnoj ravnoteži SVZ. Zajednice kosovskih Aškalija, kosovskih Egipćana, kosovskih Goranaca i kosovskih Crnogoraca zastupaju po jedna žena i jedan muškarac, zajednicu kosovskih Turaka jedna žena i dva muškarca, zajednicu kosovskih Bošnjaka dve žene i jedan muškarac, a zajednicu kosovskih Srba dve žene i tri muškarca. Samo zajednica kosovskih Roma (koju zastupaju dva muškarca) i zajednica kosovskih Hrvata (koju zastupaju dve žene) ne ispunjavaju uslov za rodnu zastupljenost propisan statutom SVZ⁵¹.

Kratko trajanje funkcije članova SVZ⁵² dovodi do čestih promena, a u većini slučajeva novi članovi prvo treba da se osposobe za efikasno vršenje svog mandata. Osim poboljšanja saradnje sa drugim institucijama i terenskih poseta nevećinskim zajednicama na opštinskom nivou, duže trajanje mandata članova SVZ sigurno bi poboljšalo njegovu efikasnost.

Zastupljenost nevećinskih zajednica u javnoj upravi

U izveštaju OEBS-a iz 2017. godine navodi se da je od objavljivanja prethodnog IPPZ blago poboljšana ukupna zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na nivou vlade.⁵³ Ovaj broj je porastao sa 7,85 posto u januaru 2013. na 9,63 posto u decembru 2015. godine, što je samo malo manje od uslova od deset posto propisanog Zakonom o civilnoj službi.⁵⁴ Zajednice kosovskih Goranaca, kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana i dalje su nedovoljno zastupljene. Na nivou opštine postoji sklonost da brojčano manje

⁴⁹ Čl. 60 Ustava.

⁵⁰ Misija OEBS-a na Kosovu, *Učinak i uticaj Savetodavnog veća za zajednice*, 2017, dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/7/362871.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020), str. 17-18.

⁵¹ Čl. 24 u vezi sa čl.34 Statuta Savetodavnog veća za zajednice, decembar 2017, dostupno na: https://president-ksgov.net/repository/docs/2017_12_26_154811_STATUT_KONSULTATIVNOG_VECA_ZA_ZAJEDNICE.pdf (pristupljeno 15. maja 2020).

⁵² Dve godine sa mogućnošću ponovnog izbora; čl. 12.8, Zakon br. 03/L-047 o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih pripadnika, 13. mart 2008 (ZZPPZ).

⁵³ Misija OEBS-a na Kosovu, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu*, 2017, dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/e/320527.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020), str.5.

⁵⁴ Čl. 11, Zakon br. 03/L-149 o civilnoj službi, 13. maj 2010 (ZCS).

zajednice budu nedovoljno zastupljene, a „velika je verovatnoća da se zaposleni iz zajednica kosovskih Roma i kosovskih Aškalija nalaze na nižim položajima od zaposlenih iz drugih zajednica“.⁵⁵ U periodu izveštavanja uočeni su neki izuzeci. Na primer, predsednik opštine Kamenica je 2019. godine imenovao kosovskog Roma za direktora finansija.

Mehanizmi za učešće zajednica na nivou opština

Na Kosovu postoje četiri opštinska mehanizma za učešće zajednica:

- Odbori za zajednice (OZ)⁵⁶

Od objavljivanja 4. izdanja IPPZ i posle opštinskih izbora 2017. godine primećena su poboljšanja u pogledu zastupljenosti svih zajednica u OZ-ovima, uključujući i brojčano manje zajednice. Ovo se može primetiti u 28 opština u kojima su dostupni podaci o popisu stanovništva i u kojima žive nevećinske zajednice. Od toga, 17 opština ima OZ u čijem su sastavu pripadnici svih zajednica koje žive u opštini.⁵⁷ Poboljšan je i rodni sastav OZ-ova, tako da žene čine 41,75 posto članova OZ-ova, u poređenju sa 31,03 posto u mandatu 2013–2017. godine.⁵⁸

- Zamenici predsednika opština za zajednice (ZPOZ)⁵⁹

Do decembra 2019. godine, 13 opština imalo je ZPOZ na funkciji,⁶⁰ uključujući šest od sedam opština gde je ovaj mehanizam obavezan.⁶¹ Ono što je pozitivno jeste da su tri ZPOZ pripadnici zajednice kosovskih Aškalija,⁶² a tri ZPOZ su žene.⁶³

- Zamenik predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice (ZPSOZ)⁶⁴

Zaključno sa decembrom 2019. godine, devet opština imalo je ZPSOZ na funkciji, uključujući šest od sedam opština u kojima je ovaj mehanizam obavezan.⁶⁵ Leposavić,

⁵⁵ Videti *supra* fusnotu 53, str. 5.

⁵⁶ OZ-ovi su stalni odbori skupštine opštine čiji je mandat da osiguraju poštovanje prava i interesa nevećinskih zajednica. Oni to rade tako što razmatraju opštinske strategije i mere i daju savete i preporuke opštini. Osnivanje OZ-a je obavezno u svim opštinama.

⁵⁷ OEBS-ova aktivnost praćenja na terenu

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ ZPOZ ima mandat da savetuje predsednika opštine o pitanjima koja se odnose na zajednice. Ovo mesto je obavezno u opštinama u kojima pripadnici nevećinskih zajednica čine više od deset posto stanovništva; ono bi, međutim, mogla da se uspostavi i odlukom skupštine opštine u opštinama u kojima je broj stanovnika iz nevećinskih zajednica ispod ovog praga.

⁶⁰ Dragaš, Uroševac, Kosovo Polje, Kamenica, Klokot, Lipljan, Mamuša, Novo Brdo, Obilić, Prizren, Štrpce, Zubin Potok, Zvečan.

⁶¹ Dragaš, Kosovo Polje, Klokot, Novo Brdo, Prizren, Štrpce. Gračanica nije imenovala ZPOZ iako je to bilo obavezno.

⁶² Uroševac, Kosovo Polje, Lipljan.

⁶³ Klokot, Mamuša, Prizren.

⁶⁴ ZPSOZ je ovlašćen da razmatra žalbe pripadnika nevećinskih zajednica koji tvrde da se aktima ili odlukama skupštine opštine krše njihova prava. U posebnim okolnostima ZPSOZ može spornu odluku da prosledi direktno Ustavnom sudu. Ovo mesto je obavezno u opštinama u kojima nevećinske zajednice čine više od deset posto stanovništva i ne može se pravno uspostaviti u opštinama u kojima nevećinske zajednice ne ispunjavaju taj prag.

⁶⁵ Dragaš, Kosovo Polje, Klokot, Leposavić, Severna Mitrovica, Novo Brdo, Prizren, Štrpce, Zubin Potok.

Severna Mitrovica i Zubin Potok uspostavili su mesto ZPSOZ u nedostatku zvaničnih podataka sa popisa. Suprotno tome, Gračanica, u kojoj je ovo mesto obavezno, nije imenovala ZPSOZ. Svih deset ZPSOZ na funkciji su muškarci.

- Opštinske kancelarije za zajednice i povratak (OKZP)⁶⁶

Zaključno sa decembrom 2019. godine, OKZP su uspostavljeni u 35 opština. U Severnoj Mitrovici, Leposaviću i Zubinom Potoku, opštinske kancelarije za zajednice osnovane pod upravom UNMIK-a *de facto* obavljaju ulogu OKZP.

Kao što je primećeno u 4. izdanju IPPZ, nedostatak detaljnijeg pravnog okvira koji uređuje njihovo funkcionisanje i bolje reguliše njihov odnos sa drugim opštinskim institucijama i dalje ostaje ključna prepreka u boljem funkcionisanju opštinskih mehanizama za učešće zajednica. Trenutno se ovi mehanizmi uglavnom zasnivaju na nekoliko stavova iz primarnog zakonodavstva, a većina smernica za njihov rad nalazi se u neobavezujućim dokumentima praktične politike, kao što su Opis zadataka ili Smernice. Uprkos oskudnom pravnom okviru, ovi mehanizmi su pokazali da mogu da budu važni zagovornici prava i interesa nevećinskih zajednica.

⁶⁶ OKZP je opštinska kancelarija koja ima mandat da štiti prava zajednica, obezbeđuje jednak pristup uslugama i stvara uslove za održiv povratak. OKZP-ovi treba da budu uspostavljeni u svim kosovskim opštinama.

Treći deo: Upotreba jezika

Preporuke iz Rezolucije SE:

„Dati prioritet sveobuhvatnim i konkretnim naporima na unapređenju međuetničkog dijaloga i tolerancije na centralnom i lokalnom nivou kako bi se premostile podele između zajednica i promovisalo pomirenje, uzimajući u obzir da većinsko stanovništvo kosovskih Albanaca ima posebnu odgovornost u tom pogledu; izgraditi odnose između zajednica putem inicijativa koje su usmerene naročito na mlade ljude, integrisanjem obrazovnog sistema i doslednom primenom zakonskih propisa o upotrebi jezika.

Usvojiti sve neophodne mere kako bi se osigurala potpuna, ravnopravna i adekvatna primena Zakona o upotrebi jezika; rešiti nedostatke u kapacitetima na lokalnom i centralnom nivou u pogledu znanja jezika, kvaliteta zvaničnih prevoda i pružanja usluga na manjinskim jezicima, između ostalog i u pravosudnom sistemu; stvoriti povoljno okruženje koje podstiče na učenje zvaničnih i manjinskih jezika

Rešiti neujednačenosti u pristupu pravdi između albanske većine i manjina na Kosovu; uskladiti upotrebu srpskog jezika u sudskim i upravnim postupcima sa odredbama odgovarajućeg zakonodavstva kojim se uređuje upotreba jezika u postupcima koji uključuju pripadnike nevećinskih zajednica; povećati broj nealbanskih sudija, pravnika i pomoćnog osoblja.“

Opšta primena

Albanski i srpski jezik priznati su kao dva službena jezika na Kosovu.⁶⁷ Bosanski, turski i romski mogu da budu priznati kao službeni jezici ili jezici u službenoj upotrebi na opštinskom nivou.⁶⁸ Zakon o upotrebi jezika dodatno reguliše i status i upravljanje jezicima u opštinama.⁶⁹

Kancelarija poverenika za jezike (KPJ) osnovana je 2012. godine i ima mandat da nadgleda primenu Zakona o upotrebi jezika u svim institucijama koje su u nadležnosti KPJ.⁷⁰ Zaštita i unapređenje jezičkih prava zajednica osnovni su deo mandata KPJ. Dva potporna mehanizma KPJ su Odbor za jezička pitanja i Mreža za jezičku politiku.⁷¹ Poverenik za jezike je u januaru 2019. godine ponovo imenovan na svoj drugi šestogodišnji mandat. Strategija za unapređenje i zaštitu jezičkih prava, koju je KPJ izradio 2016. godine, još uvek nije usvojena.

⁶⁷ Videti član 5.1 Ustava.

⁶⁸ *Ibid*, član 5.2.

⁶⁹ Zakon br. 02/L-037 o upotrebi jezika, 27. jul 2006.

⁷⁰ Videti član 6 Uredbe br. 07/2012 o Kancelariji poverenika za jezike, 4. april 2012.

⁷¹ *Ibid*, član 5.

OEBS je u septembru 2018. godine objavio izveštaj „Dvojezično zakonodavstvo na Kosovu“.⁷² Izveštaj je pružio uvid u sadašnji dvojezičan proces izrade zakona na nivou vlade i skupštine, kako bi se istakli proceduralni i praktični nedostaci i dale preporuke za poboljšanje procesa izrade zakona na dva jezika i prevođenja i za jačanje primene Zakona o upotrebi jezika. U izveštaju se navodi da ne postoji sistematska korektura nacrtu zakona ili redovno angažovanje pravnika u procesu izrade konačnih verzija na dva službena jezika. Štaviše, iako postoje određeni mehanizmi kojima je predviđena dosledna izrada i nadgledanje nacrtu akata, u praksi se oni ne poštuju i moraju da se ojačaju. Zatim, odgovornosti vlade i skupštine treba da se pojašne i izvršavaju. U nedostatke na nivou vlade spadaju nedostatak kapaciteta, resursa i obuke sadašnjih prevodilaca, a njihovo neefikasno raspoređivanje u vladi predstavlja veliku prepreku u dobijanju ispravnog prevoda. Nedostaci na nivou Skupštine pogoršavaju situaciju u pogledu nepostojanja jasnih odgovornosti i koordinacije unutar vlade. Na nivou Skupštine ne postoji kontrola kvaliteta i osiguranje kvaliteta. Izveštaju je prethodio *Forum o poštovanju jezičkih prava na Kosovu*⁷³ koji su u novembru 2017. zajedno organizovali KPJ i OEBS kako bi podigli svest institucija o važnosti poštovanja jezičkih prava, posebno tokom zakonodavnog procesa.

U svom poslednjem godišnjem izveštaju o poštovanju jezičkih prava u opštinama, objavljenom 2019. godine⁷⁴, KPJ je uočio ili vrlo ograničen ili nikakav napredak u pogledu poštovanja jezičkih prava u opštinama u odnosu na prethodne godine. Kapaciteti opština za usmeno/pismeno prevođenje i dalje su slabi. Izazovi zbog nedostatka ljudskih resursa, opreme i finansija i dalje postoje. OEBS je podržao razvoj sistema za nadgledanje koji je korišćen za prikupljanje podataka za izveštaj KPJ.

U maju 2019, vlada je usvojila *Predlog dokumenta za reformu procesa prevođenja* u Vladi Kosova – *Ka harmonizovanom višejezičnom zakonodavstvu*. Ovaj dokument otvara put za uspostavljanje prevodilačke jedinice, jezičku kontrolu i usklađivanje pod pokroviteljstvom Kabineta premijera. KPJ će imati ključnu ulogu u uspostavljanju i koordinisanju jedinice.

Tokom perioda izveštavanja, Pravna kancelarija premijera radila je na izradi Nacrta zakona o pravnim aktima. On je uvršten u zakonodavnu agendu vlade za 2020. godinu. Nacrt zakona ima za cilj, između ostalog, stvaranje pravnog osnova za hijerarhiju zakona i administrativnu ispravku jezičkih grešaka u važećem zakonodavstvu i prečišćavanje pravnih tekstova. Eventualno usvajanje Nacrta zakona značajno bi doprinelo kvalitetu zakonodavstva na Kosovu i sa jezičkog aspekta.

⁷² Misija OEBS-a na Kosovu, *Dvojezično zakonodavstvo na Kosovu*, septembar 2018, dostupno na: <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/396836> (pristupljeno 27. aprila 2020).

⁷³ Cilj Foruma bio je da se obezbedi platforma na kojoj učesnici na visokom nivou i stručnjaci iz dvojezičnih ili višejezičnih jurisdikcija mogu da podele svoja iskustva i promovišu poštovanje jezičkih prava. Visoki komesar OEBS-a za nacionalne manjine, ambasador Lamberto Zanier, obratio se Forumu zajedno sa austrijskim ambasadorom (u ime Predsedništva OEBS-a), premijerom i zamenikom premijera Kosova i šefom Misije OEBS-a na Kosovu. Forum je organizovan na stručnom nivou radi razmene iskustava u pogledu dvojezičnosti. Učesnici kao što su ambasadori Švajcarske, Finske i Belgije i asistent zamenika ministra i šef Zakonodavnog odseka u Službi za javno pravo i zakonodavstvo kanadskog pravosuđa izneli su svoje modele, iskustva i stavove o važnosti poštovanja jezičkih prava u njihovim jurisdikcijama.

⁷⁴ Kancelarija poverenika za jezike, *Godišnji izveštaj o poštovanju jezika u opštinama*, mart 2019, dostupno na at: http://www.komisioneri-ks.org/repository/docs/ENG-MT_Raport-Municipalities.pdf (pristupljeno 27. aprila 2020).

Sudski sistem

SSK je u septembru 2019. godine usvojio Uredbu br. 07/2019 o licenciranju sudskih tumača i prevodilaca, osiguravajući time da sudski prevodioci i tumači za službene i druge jezike budu licencirani od strane SSK. U decembru 2019. godine, SSK je objavio javni poziv za jezičke profesionalce/stručnjake koji bi bili deo Komisije SSK za ocenjivanje, da se prijave za dobijanje licence sudskog prevodioca i tumača za albanski/srpski i srpski/engleski. U decembru 2019. godine Advokatska komora Kosova (AKK), uz podršku OEBS-a, prevela je svoj statut i Kodeks profesionalne etike advokata sa albanskog na srpski jezik, omogućavajući time da advokati koji govore srpski jezik imaju pristup glavnim internim dokumentima AKK.

Praćenje suđenja

OEBS je tokom perioda izveštavanja pratio suđenja u pravosudnom sistemu. Uočio je nedostatke u pružanju kompetentnih i profesionalnih prevodilačkih usluga u tužilačkom i sudskom sistemu. Angažovani sudski tumači često nisu bili u stanju da odgovore na zahteve za pismenim prevodom. Kao posledica toga, stranke iz nealbanskih zajednica dobijale su obaveštenja, pozive, zapisnike sa ročišta i presude samo na albanskom jeziku. Javna obaveštenja na oglasnim tablama i raspored parnica u sudovima nisu uvek bili postavljeni na svim potrebnim jezicima.

Nepropisno snimanje sudskih ročišta predstavlja još jedan problem kada je u pitanju jezik. U Odeljenju za težak kriminal, mnoga praćena ročišta nisu propisno snimana. Za znatan broj ovih nepropisno snimljenih ročišta bio je potreban prevod. Ako ročište nije propisno snimljeno mogu da se jave poteškoće kada se proverava da li su prevodilačke usluge bile tačne ili da li su greške u komunikaciji ograničile punopravan pristup stranke sudu i njenu sposobnost da efikasno predstavi svoj slučaj ili da li je bilo grubog kršenja prava na pravično suđenje.

Policija Kosova

U poslednjem OEBS-ovom izveštaju o poštovanju jezika u PK⁷⁵ utvrđeno je da PK još uvek nije u potpunosti sproveo Zakon o upotrebi jezika u svim oblastima. Zbog vremenskog pritiska i nedostatka efikasnog sistema prevođenja dokumenti kao što su operativni planovi nisu blagovremeno prevedeni. Smatra se da je komunikacija između regionalnih uprava PK i Direkcije problematična, posebno u regionu PK u Severnoj Mitrovici u kojoj su zaposleni službenici koji govore srpski jezik, za razliku od Direkcije PK u kojoj su uglavnom zaposleni službenici koji govore albanski.

U izveštaju se navodi da se nivo poštovanja jezika od strane PK znatno poboljšao u odnosu na prethodne procene, sa nekoliko oblasti koje zahtevaju kako dalju analizu, tako

⁷⁵ Misija OEBS-a na Kosovu, *Poštovanje jezika u Policiji Kosova*, septembar 2018, dostupan na: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/f/396830.pdf> (pristupljeno 27. aprila 2020).

i da rukovodstvo PK preduzme nešto da to ispravi. U izveštaju su date preporuke za PK, među kojima su i: da se poboljšaju postojeće prakse i procedure pismenog prevođenja; da se organizuju kursevi albanskog i srpskog jezika za nove generacije pripadnika policije; da se povećaju finansijska sredstva radi zapošljavanja većeg broja usmenih prevodilaca; da se osigura da interni natpisi na vratima budu na oba službena jezika; da se svi pisani dokumenti prevedu na službene jezike i da se osigura da se proslede nižim kancelarijama; da se formira tim prevodilaca kako bi se efikasnije odgovorilo na potrebe za prevodom; i da se poveća broj žena usmenih prevodilaca.

U junu 2019. godine OEBS je ponovo ocenio situaciju u pogledu poštovanja jezika u svih osam regiona PK i zaključio da nije došlo do značajnog poboljšanja posle objavljivanja izveštaja 2018. godine.

Četvrti deo: Pristup pravosuđu, učinak pravosudnog sektora i zastupljenost zajednica u pravosudnom sektoru

Preporuke iz Rezolucije SE:

„Rešiti neujednačenosti u pristupu pravdi između albanske većine i manjina na Kosovu; uskladiti upotrebu srpskog jezika u sudskim i upravnim postupcima sa odredbama odgovarajućeg zakonodavstva kojim se uređuje upotreba jezika u postupcima koji uključuju pripadnike nevećinskih zajednica; povećati broj nealbanskih sudija, pravnika i pomoćnog osoblja.

Preduzeti nove korake kojima će se osigurati da predmeti za vraćanje imovine, naročito oni koji se tiču ponovnog nezakonitog zaposedanja imovine, budu brzo ispitani, odgovarajuće procesuirani i blagovremeno rešavani u sudovima, uz sankcionisanje koje je dovoljno adekvatno da predstavlja delotvoran lek i preventivnu meru odvraćanja.“

Etnički sastav pravosuđa

U četvrtom izdanju IPPZ ističe se da manjinske zajednice nemaju poverenja u pravosudni sistem i preporučuje se zapošljavanje sudskog i tužilačkog osoblja iz nevećinskih zajednica. Etnički sastav pravosudnog sistema sada je znatno drugačiji zahvaljujući integraciji pravosuđa prema Briselskom sporazumu o pravosuđu.⁷⁶

Dana 24. oktobra 2017. godine predsednik je dekretom imenovao 40 sudija i 13 tužilaca koji će biti integrisani u kosovski pravosudni sistem. Petoro integrisanih sudija dodeljeno je Osnovnom sudu u Gnjilanu, uključujući ogranke ovog suda u Kamenici i Vitini, a jedan sudija je dodeljen ogranku uroševačkog Osnovnog suda u Štrpcu.⁷⁷ Ostale sudije dodeljene su Osnovnom sudu u Severnoj Mitrovici. Istovremeno je sudsko pomoćno osoblje iz zajednice kosovskih Srba potpisalo ugovore u Osnovnom sudu u Severnoj Mitrovici. SSK je 31. oktobra 2017. godine izabrao g. Nikolu Kabašića, sudiju kosovskog Srbina, za novog predsednika Osnovnog suda u Mitrovici.

U decembru 2017. godine članovi pravosuđa, Policije Kosova i Advokatske komore organizovali su sastanak sudija i advokata u Severnoj Mitrovici. Ovo je bio prvi takav sastanak od integracije pravosuđa. Učesnici su razgovarali o pristupu pravosuđu za sve i

⁷⁶ Prvi sporazum o načelima postignut između Prištine i Beograda 19. aprila 2013, uz podršku Evropske unije. U tački deset Sporazuma ističe se da će „pravosudni organi biti integrisani i funkcionisati u pravnom okviru Kosova“.

⁷⁷ Svih petoro sudija dodeljenih Osnovnom sudu u Gnjilanu su kosovski Srbi; sudija dodeljen Osnovnom sudu u Uroševcu je kosovski Goranac.

o imenovanju advokata po službenoj dužnosti za stranke koje ne mogu da priušte odbranu.⁷⁸

S ciljem da unapredi održivost integracije, Advokatska komora Kosova je 2018. godine organizovala program stažiranja, koji je podržao OEBS, za diplomirane pravnike kosovske Srbe u pravnim kancelarijama na severu Kosova. U aprilu 2018. godine šest svršenih studenata završilo je ovaj program i time ispunilo uslove za polaganje pravosudnog ispita. U maju 2018. godine Advokatska komora Kosova objavila je drugi poziv za pripravnike. Sedam tek diplomiranih pravnik sa severa Kosova primljeno je u drugi ciklus programa stažiranja. Treća generacija, koju čini osam diplomiranih pravnik, završiće svoje stažiranje u oktobru 2020. godine. Do kraja perioda izveštavanja četvero od ukupno 13 svršenih pripravnika položilo je pravosudni ispit, a troje njih (sve žene) položilo ga je u prvom pokušaju.

Integracija pravosuđa teče nesmetano i mnoge prepreke u pristupu pravosuđu su uklonjene. Na kraju 2019. godine bilo je 422 sudija: 369 kosovskih Albanaca, 43 kosovskih Srba, osmoro kosovskih Bošnjaka, jedan kosovski Rom i jedan kosovski Goranac.

Nerešeni predmeti

U četvrtom izdanju IPPZ takođe je primećeno da je znatan broj nagomilanih predmeta doveo do kašnjenja u rešavanju predmeta, posebno onih koji se odnose na imovinu. OEBS navodi da je tokom 2018. godine pravosuđe imalo u postupku 425.614 predmeta, od kojih su 307.513 nasleđeni kao nezavršeni predmeti iz 2017. godine. Tokom 2018. godine sudovi su primili 118.401 predmet i zaključili 180.290 predmeta. Kada je reč o nerešenim predmetima u pravosuđu u 2019. godini, statistika pokazuje pad od 10,44 posto. Tokom 2019. godine broj predmeta iznosio je 360.806: 245.477 predmeta nasleđeno je iz prethodnih godina, a podneseno je 115.359 novih predmeta. U 2019. sudovi su rešili 143.650 predmeta, dok 216.899 predmeta tek treba da se procesuiru.⁷⁹ Preporuka iz 4. izdanja IPPZ, da se „preduzmu aktivne mere za smanjivanje broja nerešenih predmeta“, i dalje je validna. Uprkos postepenom, ali stalnom napretku u smanjivanju broja nerešenih predmeta, pravosuđe bi trebalo da koristi efikasniji i blagovremeniji sistem upravljanja predmetima kako bi se brzo smanjio broj nezavršenih predmeta.

Pitanje upotrebe jezika

Pravosudni sistem se i dalje suočava sa poteškoćama kada je reč o potpunoj primeni Zakona o upotrebi jezika.⁸⁰ OEBS je tokom praćenja rada sudova uočio da tokom nekih sudskih predmeta nema usmenog prevoda ili da je on ispod standarda, što je u

⁷⁸ Imenovanjem odbrane po službenoj dužnosti u krivičnim predmetima upravlja Advokatska komora Kosova, u saradnji sa sudskim i tužilačkim savetima Kosova i Policijom Kosova, dok je Agencija za besplatnu pravnu pomoć, u skladu sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći, nadležna za organizaciju i pružanje besplatne pravne pomoći na celom Kosovu.

⁷⁹ Sudski savet Kosova, *Godišnji izveštaj o sudskoj statistici*, 2019, dostupan na <https://www.gjyqesori-rks.org/raportet/> (pristupljeno 10. juna 2020).

⁸⁰ Videti *supra* fusnotu 69.

suprotnosti sa domaćim pravom⁸¹ i međunarodnim standardima ljudskih prava.⁸² U više navrata su sudski posmatrači izvestili da se u predmetima gde je sudija kosovski Albanac, a stranka kosovski Srbin, zapisnik vodi na albanskom jeziku i obrnuto. U takvim situacijama stranke potpisuju zapisnik na jeziku koji možda ne razumeju. Štaviše, pitanje prevoda zakonskih propisa na oba službena jezika i dalje predstavlja izazov, što utiče i na pristup pravosuđu i na potpunu funkcionalnost integrisanog sudstva. U novembru 2018. godine Kancelarija poverenika za jezike i Pravna kancelarija premijera organizovale su konferenciju na kojoj su se razmatrale preporuke iz OEBS-ovog Izveštaja o „dvojezičnom zakonodavstvu na Kosovu“.⁸³

Lažne imovinske transakcije

Na kraju, kada je reč o imovinskim pravima zajednica, registrovani su krivični i parnični predmeti lažnih imovinskih transakcija u sudovima širom Kosova, a posebno su endemični u regionu Peći.⁸⁴ U periodu od 2010. do 2019. godine, pred sudovima u regionu Peći vodio se postupak za 1.516 krivičnih predmeta lažnih imovinskih transakcija. Veliki broj predmeta za koje se vodio postupak ukazuje na to da se pristup pravosuđu poboljšao; međutim, to pokazuje i da je ovo pitanje i dalje prisutno, što je posebno zabrinjavajuće zbog procesa pomirenja i povratka. Analizom oko 400 parničnih i krivičnih predmeta uzurpacije imovine koje je OEBS pratio uočeni su uobičajeni problemi, koji se uglavnom odnose na nepravilne prakse pozivanja, nedostatak prevodilačkih usluga,⁸⁵ često odsustvo stranaka, neispunjavanje zakonskih rokova i loš učinak advokata i/ili privremenih zastupnika dodeljenih određenom predmetu.

⁸¹ Pravo na jednakost službenih jezika, albanskog i srpskog, ustavno je pravo zagarantovano članom 5 Ustava.

⁸² Član 6(3)(e) Evropske konvencije o ljudskim pravima. Videti i Evropsku povelju o regionalnim ili jezicima manjina, koju je Savet Evrope usvojio 5. novembra 1992.

⁸³ Misija OEBS-a na Kosovu, *Dvojezično zakonodavstvo na Kosovu*, septembar 2018, dostupno na: <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/396836> (pristupljeno 15. maja 2020). Izveštaj pruža uvid u sadašnji dvojezičan proces izrade zakona na nivou vlade i skupštine kako bi se istakli proceduralni i praktični nedostaci i dale preporuke za poboljšanje izrade zakona na dva jezika i prevođenja i za jačanje primene Zakona o upotrebi jezika.

⁸⁴ U ta dela spadaju i bespravno zauzimanje imovine, prevara, zloupotreba poverenja, falsifikovanje isprava, posebni slučajevi falsifikovanja dokumenata i legalizacija lažnog sadržaja.

⁸⁵ Pružanje jezičkih usluga jedno je od najhitnijih pitanja u predmetima nelegalnih imovinskih transakcija, posebno u onim koji uključuju stranke kosovske Srbe.

Peti deo: Nacionalne institucije za ljudska prava (Institucija ombudsmana)

Preporuke iz Rezolucije SE:

„Omogućiti pravilan rad Institucije ombudsmana, obezbeđivanjem odgovarajućih ljudskih i finansijskih resursa za sprovođenje njenog mandata, kao i podizanjem svesti o njenom radu, i obezbeđivanjem da njene preporuke budu uspešno ispraćene.“

Struktura i funkcionisanje

U junu 2015. godine Skupština Kosova usvojila je paket zakona o ljudskim pravima, odnosno Zakon o zaštiti od diskriminacije, Zakon o ombudsmanu i Zakon o ravnopravnosti polova.⁸⁶ Nakon toga je Institucija ombudsmana na Kosovu (IOK) odobrila podzakonske akte kojima se regulišu njena interna pravila i organizacija u skladu sa Zakonom o ombudsmanu.⁸⁷ U 2016. godini IOK je izvršio reorganizaciju i osnovao sedam odeljenja⁸⁸: Odeljenje za prijem i upravljanje žalbama, Odeljenje za istraživanje žalbi, Odeljenje za zaštitu od diskriminacije, Odeljenje za zaštitu prava deteta, Odeljenje za sprečavanje torture, Odeljenje za pravna pitanja i Odeljenje za saradnju, izveštavanje i promovisanje ljudskih prava.⁸⁹

Mandat odlazećih zamenika ombudsmana istekao je u oktobru 2014. godine; oni su, međutim, ostali na funkciji dok nisu izabrani novi zamenici ombudsmana. Skupština Kosova imenovala je petoro novih zamenika (jednu kosovsku Srpkinju, tri kosovske Albanke i jednog kosovskog Albanca)⁹⁰ u januaru 2018. godine. Institucija sada radi u punom sastavu.

Posle objavljivanja 4. izdanja IPPZ, Institucija ombudsmana na Kosovu je iz iznajmljenih prostorija prešla u jednu zgradu kojom upravlja vlada, čime je rešeno pitanje prostorija centralne kancelarije. Godišnji budžet IOK-a povećan je od 2016. godine⁹¹ na osnovu potreba i planiranja budžeta. Od 2018. godine budžet iznosi oko 1,3 miliona evra godišnje.⁹² IOK takođe dobija spoljnu podršku u sprovođenju različitih aktivnosti, uključujući i dvogodišnji projekat, koji podržava Savet Evrope, za jačanje nacionalnog

⁸⁶ Zakon br. 05/L -019 o Ombudsmanu, Zakon br. 05/L -020 o ravnopravnosti polova i Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije.

⁸⁷ Dana 25. marta 2016. godine odobrila je Pravilnik br. 01/2016 o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u Instituciji ombudsmana; dana 26. maja 2016. godine odobrila je Pravilnik br. 02/2016 o radu Institucije ombudsmana.

⁸⁸ Spisak svih odeljenja i njihovih dužnosti može se naći na <https://www.oik-rks.org/sr/>.

⁸⁹ Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj za 2016*, iz 2017, dostupan na: [https://oik-rks.org/wp-content/uploads/old_doc/Raporti_vjetor_SRB_br16_me_kopertine_per_web_379771\(1\).pdf](https://oik-rks.org/wp-content/uploads/old_doc/Raporti_vjetor_SRB_br16_me_kopertine_per_web_379771(1).pdf). (pristupljeno 15. maja 2020).

⁹⁰ U skladu sa članom 10 Zakona o ombudsmanu.

⁹¹ Godišnji budžet IOK-a za 2016. bio je 996.389,98 evra i 932.147,02 evra za 2015, videti *supra* fusnotu 89.

⁹² U poslednje tri godine godišnji budžet IOK-a je između 1.373.167,00 (2018) i 1.373.815,00 u 2020 (<https://mf.rks.gov.net/page.aspx?id=3,16>).

preventivnog mehanizma protiv torture⁹³ i troipogodišnji projekat, koji finansira Evropska unija, pod nazivom „Podrška Instituciji ombudsmana na Kosovu“.⁹⁴

Istrage, preporuke, aktivnosti

Istraga navodnih kršenja ljudskih prava na osnovu individualnih žalbi i izveštaja po službenoj dužnosti i dalje je glavna nadležnost IOK-a. U periodu od 2016. do 2018. godine IOK je svake godine dobijao sve više žalbi.⁹⁵ Broj žalbi koje nisu prihvaćene smanjen je sa 75 posto u 2015. na 51 posto u 2019. godini⁹⁶, zahvaljujući većem angažovanju IOK-a, radu na terenu i većoj vidljivosti. Žalbe su ocenjene kao neprihvatljive jer 1) nisu bili iscrpljeni svi dostupni pravni lekovi; 2) nije utvrđeno da je došlo do kršenja prava; ili 3) nisu bile u nadležnosti IOK-a.

U poređenju sa 2017. godinom, IOK je u 2018. dao dva puta više preporuka različitim opštinskim i vladinim institucijama, uključujući i različita ministarstva, opštine, univerzitete i sudove.⁹⁷ Međutim, sprovođenje tih preporuka ostaje izazov. U 2017. godini 41 preporuka (30,8 posto) bila je u potpunosti sprovedena, 40 (30,07 posto) nije uopšte bilo sprovedeno, a 52 (39 posto) su čekale na sprovođenje. U 2018. godini 99 preporuka (37,64 posto) bilo je u potpunosti sprovedeno, 29 (11,02%) nije uopšte bilo sprovedeno, a 135 (51,33%) je čekalo na sprovođenje. U 2019. godini IOK je izdao 225 preporuka za različite institucije, od kojih je 55 (24,45 posto) sprovedeno, 12 (5,33 posto) nije bilo sprovedeno, a 158 (70,22 posto) je čekalo na sprovođenje. Sprovođenje preporuka IOK-a je pokazatelj kojim se meri napredak Ugovora o reformi sektora za reformu javne uprave u okviru Instrumenta EU za pretpristupnu pomoć (IPA). Jedan od pokazatelja IPA jeste uslov da se za najmanje 70 posto preporuka upućenih vladinim institucijama dobije pismeni odgovor u roku od 30 dana.⁹⁸ Međutim, IOK dobija odgovore samo u 35 posto slučajeva.⁹⁹

⁹³ Jačanje kosovskog preventivnog mehanizma, koje su podržali Savet Evrope, švajcarska vlada i norveška vlada, a koje sprovodi Savet Evrope, realizovano je u periodu od 1. maja 2017. do 30. aprila 2019.

⁹⁴ Cilj projekta, koji je počeo 4. marta 2019. godine, jeste da ojača kapacitete IOK-a za efikasnu zaštitu i unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda ljudi na Kosovu.

⁹⁵ U 2016. godini u IOK je pristiglo 1.694 žalbi, od čega je 87,4 posto (1.481) podnela zajednica kosovskih Albanaca, a 12,6 posto zajednice u brojčanoj manjini (101 kosovski Srbi, 27 kosovske Aškalije, 23 kosovski Bošnjaci, 21 kosovski Egipćani, 19 kosovski Romi, 16 kosovski Turci i šest drugi). U 2017. godini u IOK je pristiglo 1.863 žalbi, od čega je 87,4 posto (1.628) podnela zajednica kosovskih Albanaca, a 12,6 posto zajednice u brojčanoj manjini (101 kosovski Srbi, 26 kosovski Bošnjaci, 25 kosovski Turci, 25 kosovske Aškalije, 24 kosovski Egipćani i 12 drugi). U 2018. godini u IOK je pristiglo 1.986 žalbi, od čega je 89 posto (1.767) podnela zajednica kosovskih Albanaca, a 11 posto zajednice u brojčanoj manjini (112 kosovski Srbi, 28 kosovski Romi, 28 kosovski Bošnjaci, 17 kosovske Aškalije, 14 kosovski Egipćani, 11 kosovski Turci i 9 drugi). U 2019. godini u IOK je pristiglo 2014 žalbi, od čega je 89,87 posto podnela zajednica kosovskih Albanaca, a 10,13 posto zajednice u brojčanoj manjini (91 kosovski Srbi, 28 kosovski Bošnjaci, 24 Aškalije, 21 Romi, 20 Egipćani, 12 kosovski Turci i 8 drugi). Izvor: Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj za 2016, 2017, 2018. i 2019.*

⁹⁶ Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj za 2019*, april 2020. Dostupan na: <https://www.oik-rks.org/sr/2020/04/02/godisnji-izvestaj-2019-1/> (pristupljeno 10. juna 2020).

⁹⁷ IOK je izdao 133 preporuke u 2017. i 263 preporuke u 2018. Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj za 2018*, iz 2019, dostupan na: <https://www.oik-rks.org/sr/2019/04/08/godisnji-izvestaj-2018/> (pristupljeno 15. maja 2020).

⁹⁸ *Finansijski sporazum za IPA 2016, Drugi deo, Između Kosova i Evropske unije*, 2017, dostupan na: <https://gzk.rks.gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15707> (pristupljeno 10. juna 2020), str. 46. Obaveza da se odgovori u roku od 30 dana propisana je i članom 28 Zakona o ombudsmanu.

⁹⁹ Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj za 2019*, supra fusnota 96, str. 183

IOK preuzima aktivniju ulogu u organizovanju promotivnih aktivnosti, samostalno ili uz podršku međunarodnih aktera i organizacija građanskog društva. U 2018. godini IOK je organizovao deset događaja za približavanje zajednici, koje je podržao OEBS i koji su bili usmereni na mlade na Kosovu. Tri događaja su bila posebno namenjena mladima iz nevećinskih zajednica: kosovskim Srbima, kosovskim Romima, kosovskim Aškalijama i kosovskim Egipćanima u Gračanici, kosovskim Bošnjacima i kosovskim Gorancima u Dragašu i kosovskim Turcima u Prizrenu. Nakon radionice u Prizrenu IOK je pokrenuo istragu upotrebe turskog jezika u udžbenicima. Problem nije bio rešen tokom perioda izveštavanja.¹⁰⁰

U 2018. godini IOK je predstavio dve publikacije, „Priručnik za zaštitu od diskriminacije“ i „Principi dobre administracije - Kratak pregled od strane Ombudsmana“,¹⁰¹ i seriju promotivnih video zapisa o pravima različitih osetljivih grupa, uključujući žene, mlade, decu, osobe sa invaliditetom i nevećinske zajednice. IOK je produktivno sarađivao sa organizacijama građanskog društva na izradi akcionog plana za zajedničko reagovanje na diskriminaciju i netoleranciju i na stvaranju zajedničke platforme na veb-sajtu IOK-a za deljenje publikacija o ljudskim pravima.

Preostali izazovi

IOK se i dalje suočava sa određenim izazovima u približavanju nevećinskim zajednicama, uprkos tome što ima regionalne kancelarije u Severnoj Mitrovici i Gračanici u kojima su zaposleni kosovski Srbi.

Rad na slučajevima diskriminacije, uključujući i diskriminaciju u privatnom sektoru, i dalje predstavlja izazov za Instituciju. IOK odgovarajućim institucijama daje preporuke i pravna mišljenja u svojstvu prijatelja suda o potencijalnim kršenjima ljudskih prava. Međutim, u poslednjih nekoliko godina inicirano je samo nekoliko slučajeva diskriminacije. Postoji stalna potreba za podizanjem svesti građana o diskriminaciji i za razvojem kapaciteta sudija i tužilaca, ministarskih i opštinskih službenika za nediskriminaciju, organizacija građanskog društva i drugih aktera za rešavanje slučajeva diskriminacije.

Lokacija nekih regionalnih kancelarija i dalje je problematična. Na primer, u avgustu 2019. godine, Opština Gnjilane je, tokom renoviranja zgrade, privremeno uklonila kancelariju IOK-a iz zgrade opštine. Osoblje IOK-a radilo je od kuće i sastajalo se sa kolegama i podnosiocima žalbi u kafićima i restoranima dok renoviranje nije završeno u januaru 2020. godine, a kancelarija u zgradi opštine ponovo mogla da se koristi. U Južnoj Mitrovici, regionalna kancelarija smeštena je na drugom spratu zgrade opštine koja nema lift, zbog čega je ograničen pristup starijim osobama ili osobama sa invaliditetom.

¹⁰⁰ Ibid, str. 87: „Još uvek nema rezultata u rešavanju problema kvaliteta udžbenika na bosanskom i turskom jeziku, tako da je ovaj problem i dalje prisutan na svim nivoima obrazovanja. Ovo je povezano sa lošim prevodom udžbenika ili sa nedostupnošću udžbenika za više razrede osnovnog i srednjeg obrazovanja. Pripadnici turske i bošnjačke zajednice i dalje se žale na učenje albanskog u osnovnom i srednjem obrazovanju, jer dok se školuju na svom maternjem jeziku učenici ne mogu da steknu dovoljno znanje albanskog jezika.“

¹⁰¹ Nema ih na internetu.

Šesti deo: Versko i kulturno nasleđe

Preporuke iz Rezolucije SE:

„Nastaviti sa jačanjem zaštite kulturnog nasleđa u konsultacijama sa svim zajednicama, posebno srpskog kulturnog i verskog nasleđa kako bi se sprečio svaki pokušaj njegove zloupotrebe; ojačati i reagovanje na aktivnosti nezakonite gradnje, rešavanjem nedostataka u pravnom i strateškom okviru; zaštititi i poštovati kulturnu raznolikost i omogućiti manjinskim zajednicama da izražavaju, čuvaju i razvijaju svoj identitet, između ostalog i uspostavljanjem transparentnog mehanizma raspodele novčanih sredstava za potrebe očuvanja kulture i identiteta manjina“

Unapređenje pravnog i okvira praktične politike

Tokom perioda izveštavanja vlada je podržala Strategiju za zaštitu kulturnog nasleđa (2017 - 2027),¹⁰² uvodeći tako u ovu oblast novi dokument praktične politike. Svrha Strategije je dalja zaštita kulturnog nasleđa svih zajednica, i predstavlja ključno sredstvo za jačanje normativnog i institucionalnog okvira. Ciljevi Strategije su postavljeni sa namerom da se razvije integrisani pristup zaštiti kulturnog nasleđa promovisanjem učešća javnosti i edukacije u procesu donošenja odluka. To je, na primer, uočeno tokom izrade Plana za upravljanje Istorijskim centrom Prizrena. Vlada je 6. jula 2018. odobrila Predlog dokumenta za kulturno nasleđe i time kompletirala okvir praktične politike. Predlog dokumenta pruža pravni osnov za izmenu i dopunu sadašnjeg Zakona o kulturnom nasleđu.¹⁰³ Njegovo odobrenje predstavljalo je pozitivan razvoj događaja za buduće izmene Zakona.

OEBS je tokom aktivnosti praćenja uočio i napredak u konsolidovanju institucionalnog okvira. Na primer, 2018. godine, Ministarstvo kulture, omladine i sporta (MKOS) osnovalo je Inspektorat za kulturno nasleđe - mehanizam koji je nedostajao još od proglašenja Zakona o kulturnom nasleđu. Institucionalni okvir je tako dobio operativno sredstvo za vršenje poseta i nadgledanje lokaliteta kulturnog nasleđa. Inspektorat treba da preduzme odgovarajuće mere za zaštitu lokaliteta nasleđa. Međutim, broj angažovanih inspektora nije dovoljan za rešavanje svih pitanja.¹⁰⁴

Donošenje Zakona o Istorijskom centru Prizrena i Zakona o selu Velika Hoča premostilo je normativnu prazninu u zakonodavstvu o kulturnom nasleđu. Štaviše, mehanizmi uspostavljeni kako bi se olakšala primena različitih zakona o kulturnom nasleđu ostvarili su značajan napredak. U maju 2019. godine Skupština opštine Prizren izglasala je osnivanje Kancelarije Istorijskog centra Prizrena. Pored toga, lokalni saveti za Istorijski

¹⁰² Ministarstvo kulture, omladine i sporta, *Strategija za kulturno nasleđe 2017 – 2027*, iz 2016, dostupna na https://www.mkrs-ks.org/repository/docs/srb_strategija_za_naslede.pdf (pristupljeno 15. maja 2020).

¹⁰³ Zakon br. 02/L-88 o kulturnom nasleđu, 6. novembar 2006.

¹⁰⁴ Trenutno postoje samo dva inspektora za kulturno nasleđe.

centar Prizrena i Veliku Hoću nastavili su sa redovnim i aktivnim sastancima, što ukazuje na pozitivan trend koordinacije upravljanja dvema zonama.¹⁰⁵

Specijalne zaštitne zone

Pored toga, posle skoro dve godine neaktivnosti, Savet za sprovođenje i nadgledanje (SSN) počeo je redovno da se sastaje u 2018. godini.¹⁰⁶ Na sastancima SSN razgovaralo se o delikatnim pitanjima koja su ozbiljno narušila odnose između Srpske pravoslavne crkve (SPC) i kosovskih institucija. Ovo je uključivalo sporni plan izgradnje regionalnog puta između opštine Dečane i Plava (Crna Gora), koji utiče na Specijalnu zaštitnu zonu (SZZ) Manastira Visoki Dečani, i stalno odbijanje Opštine Dečane da sprovede odluku Ustavnog suda kojom se potvrđuje pravo vlasništva nad zemljištem u korist Manastira.¹⁰⁷ Ipak, Misija OEBS-a na Kosovu uočila je napredak u drugim opštinama, u kojima je SPC na vreme konsultovan.¹⁰⁸ Ovakvi slučajevi ilustruju pozitivne primere poštovanja zakonodavstva o SZZ od strane institucija.¹⁰⁹ Međutim, s obzirom na krhku političku situaciju, jednostrani *ad hoc* postupci kosovskih institucija u vezi sa lokacijama SZZ negativno su uticali na opštu situaciju.

Na kraju, MKOS nastavlja da ažurira godišnji spisak lokaliteta kulturnog nasleđa pod privremenom i stalnom zaštitom. Međutim, OEBS je tokom aktivnosti praćenja identifikovao nekoliko incidenata koji su se ponavljali i koji su ozbiljno oštetili neka od kulturnih dobara pod privremenom zaštitom, uključujući i vlasnike koji su rušili kulturna dobra.¹¹⁰ U tom kontekstu, praćenje razvoja događaja na lokacijama SZZ i dalje je od presudnog značaja.

¹⁰⁵ Shodno Zakonu br. 2011/04-L-062 o Velikoj Hoći, 18. jul 2012, i Zakonu br. 2011/04-L-066 o Istorijskom centru Prizrena, 18. jul 2012, osnovana su dva saveta kao lokalni mehanizmi za zaštitu interesa svih zajednica u upravljanju ovim dvema važnim zonama istorijskog i kulturnog nasleđa i kao mehanizmi koji štite te zone od štetnog razvoja.

¹⁰⁶ Zakonom br. 03/L-039 o specijalnim zaštitnim zonama, 4. jun 2008, uspostavlja se SSN kao telo ovlašćeno za nadgledanje i olakšavanje primene pomenutog zakona. Tokom perioda izveštavanja SSN se sastao 11 puta, a poslednji sastanak je održan 10. aprila 2019.

¹⁰⁷ U maju 2016. godine Ustavni sud je doneo odluku kojom se potvrđuje pravo vlasništva Manastira Visoki Dečani na 24 hektara zemlje u njegovoj blizini.

¹⁰⁸ Na primer, u februaru 2017, opština Lipljan obavestila je SPC o zahtevu Saveta Islamske zajednice u Lipljanu za izgradnju administrativnih kancelarija. Planirana izgradnja uticala bi na SZZ Crkve Presvete Bogorodice u Lipljanu. SPC se nije složio sa izgradnjom i o slučaju se trenutno razgovara sa SSN.

¹⁰⁹ Zakon br. 03/L-039 o specijalnim zaštitnim zonama, 4. jun 2008.

¹¹⁰ Bespravno rušenje pansiona *Mullafazliu* (zaštićeni spomenik) u SZZ Istorijskog centra Prizrena, dogodilo se 2015. Bespravno rušenje porodične kuće *Myftiu* (zaštićeni spomenik) u SZZ Istorijskog centra Prizrena, dogodilo se u decembru 2017. Dana 11. jula 2019. godine Osnovni sud u Prizrenu proglasio je vlasnika krivim. Nakon što je priznao krivicu, sud ga je kaznio novčanom kaznom u iznosu od 700 evra. Bespravno rušenje kuće *Hisari* u SZZ Istorijskog centra Prizrena dogodilo se u martu 2018. Sudsko ročište održano je pred Osnovnim sudom u Prizrenu 30. januara 2019. Vlasnik se izjasnio krivim i kažnjen je novčanom kaznom u iznosu od 300 evra. Dana 15. aprila 2018, osoblje Regionalnog centra za kulturno nasleđe (RCKN) u Peći primetilo je da je kuća „Ramiz Sadiku“, koja se nalazi na MKOS-ovoj listi lokaliteta pod privremenom zaštitom, potpuno srušena. Slučaj je prosleđen sudu na dalji postupak i rešen je 2020; sud je okrivljenog proglasio krivim i izrekao novčanu kaznu u iznosu od 300 evra. Dana 6. februara 2019, staru tradicionalnu kamenu kuću „*Kulla*“, koja je na MKOS-ovoj listi lokaliteta pod privremenom zaštitom i koja je predmet delimične javne obnove u 2011, a nalazi se u gradu Peći, srušio je vlasnik. Prema rečima direktora RCKN, rušenje se dogodilo bez ikakvog obaveštavanja RCKN.

Preostali izazovi

S obzirom na to da će buduće izmene i dopune Zakona o kulturnom nasleđu direktno uticati i na međuetničke odnose i na prava zajednica da uživaju i koriste svoje nasleđe, tokom ovog procesa moraju da se konsultuju sve zajednice i verske grupe. Opštinske i vladine institucije treba da nastave da efikasno komuniciraju sa SPC pre nego što započnu bilo koji javni posao unutar lokacija SZZ. Pitanje bespravne gradnje i rušenja zaštićenih spomenika nije u potpunosti rešeno. Još preventivnih mera i sredstava je potrebno da bi se obezbedila efikasna zaštita svih lokaliteta kulturnog nasleđa na celom Kosovu. Opštinske i vladine institucije treba da povećaju praćenje i posete lokalitetima, zajedno sa poboljšanim nivoom smernica sa nivoa vlade za rešavanje uočenih nedostataka. Pravosudni sistem mora da nastavi da vodi istrage, krivično goni i rešava slučajeve povezane sa oštećivanjem i uništavanjem lokaliteta kulturnog nasleđa, kako bi se osigurala zaštita kulturnih dobara kroz efikasno sprovođenje zakona o kulturnom nasleđu.

Sedmi deo: Mediji na nevećinskim jezicima

Preporuke iz Rezolucije SE:

„Obezbediti odgovarajuću finansijsku podršku za razvoj medija namenjenih svim manjinskim zajednicama; angažovati se sa medijima i regulatornim telima na promovisanju iznijnansiranijeg izveštavanja i razumevanja činjenica, kako bi se izbeglo podsticanje tenzija i dalje polarizacije između zajednica, između ostalog i putem interneta, i unaprediti obuku za novinare“.

Medijska scena

Veliki broj medijskih kuća posluje na ograničenom reklamnom tržištu na Kosovu. Nedostatak transparentnosti u pogledu krajnjeg vlasništva dodatno komplikuje situaciju sa izvorima prihoda.¹¹¹ Ovo je posebno kritično za regionalne medije, uključujući i medije na nevećinskim jezicima.¹¹² Nema dostupnih podataka o uticaju navedenog mešanja vlasnika medija u uređivačku autonomiju, i samocenzurisanja novinara, na medijski pluralizam - kako u medijskim kućama tako i na celoj medijskoj sceni. Nezavisna komisija za medije (NKM), regulatorno telo za emitovanje, ima mandat, između ostalog, da primenjuje zakonske odredbe o uravnoteženom političkom izveštavanju.¹¹³ Međutim, NKM samo nadgleda emitovani sadržaj tokom izbora.¹¹⁴ Prema tome, nema dovoljno podataka o političkim sklonostima audio-vizuelnih medija, uključujući javni servis Radio - televiziju Kosova (RTK) i regionalne medijske kuće.

¹¹¹ Videti i Freedom House, *Freedom in the World 2019 - Kosovo* (Sloboda u svetu 2019 - Kosovo), dostupno na: <https://freedomhouse.org/country/kosovo/freedom-world/2.>§.>§455555555555-455555555555-.019> (pristupljeno 15. maja 2020); IREX, *Media Sustainability Index 2019 Kosovo* (Indeks održivosti medija 2019 na Kosovu), dostupan na: <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2019-kosovo.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020), str. 8, Medijska opservatorija Jugoistočne Evrope, *Media integrity report: Media ownership and financing in Kosovo*, (Izveštaj o integritetu medija: Vlasništvo i finansiranje medija na Kosovu) 30. novembar 2015, dostupno na: <https://web.archive.org/web/20190624135227/https://mediaobservatory.net/radar/media-integrity-report-media-ownership-and-financing-kosovo>, (pristupljeno 15. maja 2020).

¹¹² „Postoji posebna zabrinutost u vezi sa slobodom izražavanja na severu Kosova, uključujući i samocenzuru.“: Evropska komisija, *Kosovo 2019 Report* (Izveštaj o Kosovu 2019), 29. maj 2019, dostupan na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020), str. 25.

¹¹³ Zakon br. 04/L-044 o Nezavisnoj komisiji za medije, 2. mart 2012., propisuje mandat NKM. Pravno obavezujući Etički kodeks za pružaocce medijskih usluga na Kosovu predviđa „uravnoteženo izveštavanje o pitanjima od javnog interesa i političko kontraverznim pitanjima“ kako bi se „osigurala pluralistička zastupljenost stavova, bez davanja prednosti nekoj političkoj partiji, političkom stavu ili grupi ili pojedincu“ (Nezavisna komisija za medije, *Etički kodeks za pružaocce medijskih usluga na Kosovu*, IMC-2016/03, dostupan na: <https://www.kpm-ks.org/assets/cms/uploads/files/Legislacioni/1500900353.3862.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020), čl. 6).

¹¹⁴ NKM nadgleda sprovođenje člana 48 Zakona br. 03/L-073 o opštim izborima, 5. jun 2008, koji predviđa pravedno i nepristrasno izveštavanje o političkim subjektima od strane svih medija. Međutim, NKM ne nadgleda sprovođenje dole pomenutog člana 6 Etičkog kodeksa za pružaocce medijskih usluga na Kosovu.

Konzumiranje medijskog sadržaja

Televizija je glavni izvor informisanja za stanovnike Kosova. Oko 73 posto stanovnika svakodnevno gleda televiziju, dok samo 15 posto svakodnevno sluša radio.¹¹⁵ Oko 87 posto stanovnika Kosova „nikada“ ili „skoro nikada“ ne čita novine.¹¹⁶ U udarnom terminu (18.30 – 20.30), 48 posto stanovnika gleda vesti.¹¹⁷ Različite zajednice pokazuju značajne razlike u gledanju televizije. Na primer, 85 posto kosovskih Egipćana svakodnevno gleda televiziju u poređenju sa 36 posto kosovskih Roma.¹¹⁸ Vreme koje se dnevno utroši na gledanje televizije takođe se razlikuje. Pripadnici zajednice kosovskih Egipćana gledaju televiziju u proseku dva sata i pet minuta, a pripadnici zajednice kosovskih Goranaca gledaju u proseku 30 minuta.¹¹⁹ Različite zajednice takođe pokazuju značajne razlike u posećivanju portala na internetu, u rasponu od prosečno 53 minuta dnevno među kosovskim Egipćanima do pet minuta dnevno među kosovskim Gorancima.¹²⁰

Istraživanje za merenje medijskog auditorijuma sprovedeno u novembru 2019. godine potvrđuje da pripadnici zajednice kosovskih Srba uglavnom gledaju televizijske programe koji se emituju iz Srbije ili regionalnih medijskih kuća za koje se smatra da se finansiraju iz Srbije.¹²¹ ¹²² U proceni je zaključeno da zajednica kosovskih Srba smatra da su medijske kuće iz Srbije najpouzdanije. Osim toga, istraživanje pokazuje da kosovski Bošnjaci i kosovski Goranci pretežno gledaju programe koji se emituju iz Srbije,¹²³ dok kosovski

¹¹⁵ Podaci iz istraživanja za merenje medijskog auditorijuma, koje je sprovedeno u novembru 2019. i kojim je obuhvaćeno više od 4.000 stanovnika.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Slede TV emisije i sapunice (19 posto), drugi aktuelni programi kao što su debate, intervjui, diskusije (13 posto), sport (5 posto), filmovi (4 posto), kulturni program (4 posto), obrazovni program (3 posto) i muzika (3 posto) (*Ibid.*).

¹¹⁸ Dnevni prosek gledanja televizije: kosovski Egipćani - 85 posto; kosovski Albanci - 74 posto; kosovski Turci - 68 posto; kosovski Srbi - 65 posto; kosovske Aškalije - 65 posto; kosovski Bošnjaci - 56 posto; kosovski Goranci - 39 posto; kosovski Romi - 36 posto (*Ibid.*)

¹¹⁹ Prosečno vreme koje se dnevno utroši na gledanje televizije: kosovski Egipćani - 2 sata i 5 minuta; kosovski Srbi - 1 sat i 47 minuta; kosovski Turci - 1 sat i 25 minuta; kosovski Albanci - 1 sat i 7 minuta; kosovske Aškalije - 53 minuta; kosovski Romi - 43 minuta; kosovski Bošnjaci - 41 minut; kosovski Goranci - 30 minuta (*Ibid.*).

¹²⁰ Prosečno vreme koje se dnevno utroši na posećivanje internet portala: kosovski Egipćani - 53 minuta; kosovski Albanci - 37 minuta; kosovski Srbi - 34 minuta; kosovski Turci - 33 minuta; kosovski Bošnjaci - 31 minut; kosovski Romi - 18 minuta; kosovske Aškalije - 16 minuta; kosovski Goranci - 5 minuta (*Ibid.*).

¹²¹ Ukupno je 59,20 posto anketiranih reklo da gleda beogradske TV stanice „svakog dana“, dok je 64,10 posto navelo da nikada ne gleda RTK2. Veličina uzorka bila je 1.507 stanovnika sa celog Kosova, a za zajednicu kosovskih Srba uzet je neproporcionalno veći uzorak. Rezultati nisu bili razvrstani po nevećinskim zajednicama.

¹²² NKM zahteva da se u licenci samo navede nominalni vlasnik. Informacije dostupne na veb-sajtu NKM ne pokazuju krajnje izvore finansiranja. Javno preduzeće „Mreža Most“, sa 6 medijskih kuća na Kosovu, osnovala je i finansira Vlada Srbije. Medijske kuće su TV Most, Radio i TV Puls, Radio Kosovska Mitrovica i Radio i TV Gračanica. Osim toga, odluka o osnivanju javnog preduzeća (dostupna na:

http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2013_08/t08_0154.htm?fbclid=IwAR3VrrlUp7y56y0FgQS2xaLkIWb7UwRC4jGmxYSCZKNljFE76sv37j38v0l) definiše njegovu delatnost kao pružanje logističke, tehničke i stručne podrške

(svakoj) medijskoj kući na srpskom jeziku na Kosovu. Nadgledanje medija, koje su sprovele nedavne izborne posmatračke misije EU na Kosovu, pokazalo je da Srpska lista, politička stranka usko povezana sa vladajućom strankom u Srbiji, ima snažnu podršku stanica TV Most i Radio i TV Puls. Tokom prevremenih izbora za Skupštinu Kosova održanih 6. oktobra, u periodu od 25. septembra do 4. oktobra 2019, TV Most i Radio i TV Puls posvetili su 87 i 89 posto svojih vesti Srpskoj listi (Izborna posmatračka misija Evropske unije za Kosovo 2019, *Završni izveštaj -*

Prevremeni parlamentarni izbori, str. 32. Dostupan na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eueomkosovo2019_finalreport_rs_withcovers.pdf (pristupljeno 15. maja 2020).

¹²³ Zajednica kosovskih Bošnjaka najčešće gleda kanal PRVA TV (26 posto), Pink TV (25 posto), RTS1 (24 posto) i RTK (10 posto). Zajednica kosovskih Goranaca najčešće gleda RTS1 (26 posto), Pink TV (16 posto), RTK (16 posto), KTV (11 posto) i „druge kanale“ (9 posto) (podaci iz istraživanja za merenje medijskog auditorijuma sprovedenog u novembru 2019).

Romi, kosovske Aškalije i kosovski Egipćani pretežno gledaju programe koji se emituju sa Kosova.¹²⁴ Zajednica kosovskih Turaka pretežno gleda programe koji se emituju iz Turske.¹²⁵

Emitovanje programa za zajednice

RTK emituje posebne programe za sledeće nevećinske zajednice: kosovske Srbe, kosovske Bošnjake, kosovske Turke, kosovske Rome, kosovske Aškalije, kosovske Egipćane i kosovske Gorance.¹²⁶ Informativne redakcije na srpskom, bosanskom, romskom i turskom jeziku takođe svakog dana emituju 15-minutne vesti. RTK, kao ni drugi emiteri na Kosovu, ne prikuplja zvanične podatke o gledanosti programa. Prema tome, nema dostupnih podataka o tome koliko ljudi gleda programe namenjene nevećinskim zajednicama i koliki je njihov uticaj. Međutim, novinari koji rade u programu RTK na romskom jeziku izvestili su u 2019. da se vesti dele na društvenim medijima i da dobijaju pozitivne komentare od zajednice.

Tokom javne rasprave o predlogu zakona o javnom servisu Kosova, održane 7. juna 2019, novinari koji rade na programu RTK na srpskom jeziku izrazili su zabrinutost da u predlogu zakona nije utvrđen fiksni procenat godišnjeg budžeta za programe na nevećinskim jezicima i namenjene nevećinskim zajednicama i da bi to moglo da ugrozi njihov opstanak. Predlog zakona do danas nije usvojen. Novinari koji rade u nevećinskim redakcijama takođe su rekli da rade u teškim uslovima u poređenju sa kolegama iz drugih redakcija RTK.¹²⁷ Osim toga, novinari bi više voleli da se emituje više informativnog sadržaja koji su pripremile zajednice i za zajednice.

Medijska pismenost

Edukacija i obuka o medijskoj pismenosti, koju je OEBS podržao kroz nekoliko aktivnosti, nude dugoročne strategije za prevazilaženje postojećih narativa u većinskim i nevećinskim zajednicama. Ovo je posebno važno imajući u vidu nedostatak transparentnosti u pogledu vlasništva nad medijima i mogućnost za prikrivenu pristrasnost u izveštavanju. Takva edukacija i obuka omogućavaju stanovnicima da

¹²⁴ Zajednica kosovskih Roma najčešće gleda kanal PRVA TV (25 posto), zatim slede KTV (17 posto), RTV21 (16 posto) i Rokum TV (13 posto). Zajednica kosovskih Egipćana gleda RTV21 (35 posto), zatim slede Klan Kosova (20 posto), RTK (20 posto) i KTV (11 posto) i Alsat M (6 posto). Zajednica kosovskih Aškalija najčešće bira RTV21 (29 posto), RTK (14 posto), KTV (16 posto), Alsat M (7 posto) i Klan Kosova (7 posto) (*Ibid.*)

¹²⁵ Skoro jedna trećina kosovskih Turaka gleda „druge turske kanale“ (28 posto) pre nego što okrene RTK (17 posto), a zatim slede televizijski programi koji se emituju iz Turske - Kanal D (12 posto) i TRT (9 posto) (*Ibid.*)

¹²⁶ RTK je 2020. saopštio da je njegov raspored programa sledeći: 45-minutna emisija „Nedeljni kolaž“ na srpskom jeziku, ponedeljkom od 15.15 do 16.00; 45-minutna emisija „Mosaic“ na turskom jeziku, utorkom od 15.15 do 16.00; 45-minutna emisija srpskog novinara Budimira Ničića, sredom, iz medijskog centra na srpskom; 45-minutna emisija „Yekiphe“ na romskom jeziku, četvrtkom; emisija „Mostovi“ na bosanskom jeziku, petkom; i program za zajednice Aškalija i Egipćana subotom od 16.45 do 17.15; 15-minutna emisija na goranskom jeziku, jednom mesečno. „Programi za zajednice“ emituju se na RTK1 i dostupni su preko satelita. Ni raspored ni sadržaj programa nisu dostupni na internetu.

¹²⁷ Na primer, navodno se ne održavaju klima uređaj i mali štampač.

kritički procenjuju izvore vesti i potencijalne skrivene interese i na taj način prikupe više nepristrasnih informacija.

Osmi deo: Povratak i imovinska prava raseljenih lica

Preporuke iz Rezolucije SE:

„Razviti sveobuhvatan pravni okvir za povratnike, standardizovati procese i mehanizme, uključujući uspostavljanje centralne baze podataka, postaviti kao prioritet rešavanje predmeta restitucije imovine i poboljšati koordinaciju između institucija na centralnom i lokalnom nivou, tako da lokalne institucije dobiju podršku u pomaganju održivog i bezbednog procesa povratka;

Efektivno konsultovati Savetodavno veće za zajednice (SVZ) o svim pitanjima koja su bitna za manjinske zajednice i obezbediti da opštinski mehanizmi za zaštitu prava zajednica efikasno ispunjavaju svoju ulogu u omogućavanju svim manjinama da učestvuju u donošenju odluka; povećati upošljavanje pripadnika manjinskih zajednica u javnoj administraciji; uložiti napore kako bi se osiguralo da većinska zajednica prihvati povratnike.“

Statistički podaci

Prema podacima Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR), zaključno sa decembrom 2019. godine, na Kosovo se od 2000. vratilo 28.302 raseljenih lica.¹²⁸ Većina povratnika su kosovski Srbi.¹²⁹ Stopa povratka se smanjivala svake naredne godine, što znači da je od 4. izdanja IPPZ ovaj trend u opadanju.¹³⁰ UNHCR procenjuje da se na Kosovu nalazi 16.151 raseljenih lica, od kojih 412 živi u 22 privremena kolektivna prihvatilišta.¹³¹

Institucionalni okvir

Najuočljiviji napredak u pravnom okviru koji uređuje povratak bilo je usvajanje Uredbe br. 01/2018 o povratku raseljenih lica i održivim rešenjima,¹³² koja je stupila na snagu januara 2018. Ova Uredba je zamenila prethodni okvir praktične politike i njome je izmenjen mehanizam za obradu zahteva za povratak raseljenih lica. Opštinske komisije za povratak (OKP) su postavljene kao glavno telo koje daje preporuke na opštinskom

¹²⁸ Kancelarija šefa Misije UNHCR-a na Kosovu, *Statistički pregled*, decembar 2019.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ Misija OEBS-a na Kosovu, Izveštaj o proceni prava zajednica, četvrto izdanje (*supra* fusnota 6); Kancelarija šefa Misije UNHCR-a na Kosovu. *Statistički pregled*. Decembar 2019.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² Uredba br. 01/2018 o povratku raseljenih lica i održivim rešenjima, 4. januar 2018.

nivou. Do decembra 2019. godine 32 opštine su uspostavile ove komisije.¹³³ Centralna komisija za razmatranje zadržala je svoju ulogu tela koje odlučuje o izboru korisnika. Regionalni koordinatori su imenovani kako bi se unapredila komunikacija između Ministarstva za zajednice i povratak (MZP) i opštinskih kancelarija za zajednice i povratak (OKZP), ali njihova uloga još nije konsolidovana. Ove promene imaju za cilj povećanje nadzora i odgovornosti MZP. Premda je to propisano Uredbom, MZP još uvek nije primenio sistem za upravljanje predmetima za raseljena lica i dobrovoljni povratak.

Dana 25. maja 2015. formirana je Međuministarska radna grupa za povratak (Radna grupa), na čijem čelu je MZP, radi rešavanja pitanja povratka raseljenih kosovskih Albanaca u naselje Brđani, Severna Mitrovica. Radnu grupu čine ministar za zajednice i povratak, ministar administracije lokalne uprave, predsednici opština Severna Mitrovica i Južna Mitrovica, dva predstavnika povratnika kosovskih Albanaca, dva predstavnika stanara kosovskih Srba iz naselja Brđani i predstavnici međunarodne zajednice.¹³⁴ Međutim, radna grupa se sastala samo jednom tokom perioda izveštavanja.

Regionalna saradnja

Još jedan značajan uspeh bio je razvoj regionalne inicijative za pronalaženje održivih rešenja za raseljena lica sa Kosova, čime je postignut jedan od ciljeva utvrđenih Strategijom MZP za zajednice i povratak 2014-2018. „Međuinstitucionalna inicijativa za raseljena lica sa Kosova“, poznata kao Skopski proces, pokrenuta je u novembru 2014. Visoki predstavnici iz Prištine, Beograda, Skoplja i Podgorice dogovorili su da rade na održivim rešenjima na regionalnom nivou i o tome izdali *zajedničko saopštenje*.¹³⁵ Delegacije su pripremile zajednički okvir delovanja za pet tematskih oblasti: imovinska prava; bezbednost, dijalog i reintegracija; lična dokumenta; upravljanje podacima; planiranje rešenja.

Bezbednost povratnika

U mestima povratka i dalje se dešava veliki broj bezbednosnih incidenata.¹³⁶ Prema podacima koje je OEBS dobio tokom aktivnosti praćenja, ova dela variraju od sitnih krađa do požara i napada. Najčešće su provale u nenaseljene kuće kosovskih Srba.¹³⁷ Iako mnoga od ovih dela mogu da imaju pretežno ekonomski motiv i prijavljuju se Policiji Kosova (PK), među povratnicima se pojačao negativan utisak o bezbednosti jer su mnogi počinioci izbegli pravdu. Ovo, zajedno sa mišljenjem zajednica o zločinima protiv povratnika, doprinosi negativnom utisku o bezbednosti za povratnike i tako sprečava

¹³³ Opštine koje nemaju OKP: Glogovac, Laposavić, Severna Mitrovica, Zubin Potok, Zvečan i Junik.

¹³⁴ Videti Ministarstvo za zajednice i povratak, *Godišnji bilten (januar–decembar 2015)*, dostupno na: http://mzp-rks.org/bilten/bilten_srpski.pdf (pristupljeno 15. maja 2020).

¹³⁵ *Zajedničko saopštenje* sa Konferencije na visokom nivou o raseljavanju sa Kosova, 27–28. novembar 2014, Skoplje, dostupno na <https://www.osce.org/sr/kosovo/129396> (pristupljeno 15. maja 2020).

¹³⁶ Misija OEBS-a na Kosovu, *Procena dobrovoljnog povratka na Kosovo*, decembar 2019, dostupno na: <https://www.osce.org/sr/mission-in-kosovo/440744>, (pristupljeno 15. maja 2020), str. 24-25.

¹³⁷ *Ibid.*

proces povratka.¹³⁸ Zaista, OEBS je tokom aktivnosti praćenja uočio da takvi incidenti obeshrabruju potencijalne povratnike. Na opštinskom nivou, percipirane bezbednosne pretnje ne nailaze uvek na javnu osudu opština. Kada se slučajevi osude, poruka ne stigne uvek do pogođenih zajednica.

Imovinska prava raseljenih lica

Tokom perioda izveštavanja postignut je određeni napredak u pogledu zaštite imovinskih prava nevećinskih zajednica i raseljenih lica. Vlada je 18. januara 2017. usvojila Kosovsku strategiju o imovinskim pravima,¹³⁹ ključni dokument praktične politike za to pitanje. Strategija sadrži poglavlje o imovinskim pravima raseljenih lica i navodi obavezu institucija da poštuju međunarodne standarde ljudskih prava. Takođe se navode osnovna zabrinjavajuća pitanja koja se tiču ostvarivanja imovinskih prava raseljenih lica i smernice praktične politike za njihovo rešavanje. Primeri uključuju bespravno zauzimanje imovine, sprovođenje šeme za naknadu Direkcije za stambena i imovinska pitanja,¹⁴⁰ eksproprijaciju, legalizaciju nedozvoljene gradnje, građevine trećeg lica, lažne imovinske transakcije, porez na imovinu, dodelu zemljišta za projekte koji se odnose na povratak, neformalna naselja i socijalno stanovanje.

Direktna posledica Strategije su pozitivna dešavanja u rešavanju pitanja oporezivanja nepokretne imovine raseljenih lica. Zakon o porezu na nepokretnu imovinu proglašen je u oktobru 2018,¹⁴¹ i predviđa da su raseljena lica izuzeta od svih obaveza plaćanja poreza na imovinu za period u kojem je njihova imovina bila bespravno zauzeta.¹⁴² Osim toga, 23. jula 2018, Skupština je usvojila Zakon o tretiranju građevina bez dozvole.¹⁴³ Zakon predviđa zaštitu imovinskih prava raseljenih lica na čijoj imovini je došlo do bespravne gradnje. Prema Zakonu, stranka koja je izgradila objekat ne može da ga legalizuje ukoliko ne dokaže pravo vlasništva nad zemljištem.¹⁴⁴

Raseljena lica i dalje nailaze na niz prepreka u pristupu imovinskim pravima i mirnom uživanju imovine. Iako je došlo do pomaka kada se obaveštavaju strane pogođene eksproprijacijom koje su na Kosovu, obaveštavanje raseljenih lica i dalje je izazov. Osim toga, i dalje postoje problemi sa obezbeđivanjem adekvatnog pristupa sudovima za

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ Ministarstvo pravde, *Strategija Kosova za imovinska prava*, oktobar 2016, dostupna na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/SKDP_17_10_2016_SRB.pdf (pristupljeno 15. maja 2020).

¹⁴⁰ Zahtevi „A“ kategorije odnose se na kosovske Albance čiji je radni odnos prekinut na osnovu diskriminatornih zakona koje je doneo bivši režim, čime su izgubili svoja prava na stanove u društvenom vlasništvu. Bilo je uobičajeno da se stan zatim dodeli kosovskom Srbini koji je kasnije raseljen, što je kategorija „C“. Prema zakonu koji uređuje rad Direkcije za stambena i imovinska pitanja (HPD), podnosilac zahteva kategorije „A“ mogao bi da se vrati u stan, a podnosilac zahteva kategorije „C“ dobio bi naknadu za izgubljena prava nad stanom. KAUVI je nedavno procenio da bi troškovi programa naknade iznosili 1,7 miliona evra. Prema informacijama koje je dostavilo rukovodstvo KAUVI-ja u maju 2019, Vlada Kosova je do sada izdvojila 1,2 miliona evra za taj program.

¹⁴¹ Zakon br. 06/L-005 o porezu na nepokretnu imovinu, 15. februar 2018.

¹⁴² Na osnovu pravosnažne odluke koju je donela jedna javna ustanova na Kosovu nadležna za razmatranje predmeta bespravnog zauzimanja imovine.

¹⁴³ Zakon br. 06/L-024 o tretiranju građevina bez dozvole, 2. decembar 2014.

¹⁴⁴ *Ibid.* Član 10(2)

pogođene strane koje žele da ospore odluke o eksproprijaciji¹⁴⁵. Prema informacijama kojima raspolaže OEBS, rešavanje imovinskih predmeta na kosovskim sudovima traje od jedne do pet godina, čime se odlaže pravovremeni pristup imovinskim pravima za podnosiocima čiji je zahtev rešen u njihovu korist.¹⁴⁶ Pored toga, novousvojeni Zakon o davanju na korišćenje i o razmeni opštinske nepokretne imovine ne obuhvata povratnike kao posebnu kategoriju koja može da ima koristi od dodele opštinskog zemljišta,¹⁴⁷ što predstavlja izazov za proces povratka. Tokom OEBS-ove aktivnosti praćenja uočeno je da programi socijalnog stanovanja često favorizuju određene grupe u društvu, kao što su ratni veterani, na uštrb onih koji su socijalno najugroženiji, često iz zajednice kosovskih Roma.

Osim toga, Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju (KAUVI),¹⁴⁸ kao mehanizam za rešavanje masovnih potraživanja uspostavljen radi rešavanja posebnih kategorija imovinskih zahteva u vezi sa sukobom, ne ispunjava efikasno sledeće aspekte svog mandata: nasilno iseljenje bespravnih stanara sa imovine koja pripada nevećinskim zajednicama i raseljenim licima, rušenje bespravno sagrađenih objekata¹⁴⁹ i izvršenje 143 odluke o naknadi.¹⁵⁰ Takva pitanja ozbiljno sprečavaju pogođene strane da ostvare svoja imovinska prava.

Izmene i dopune Zakona o KAUVI-ju, kojima bi se omogućile višestruka nasilna iseljenja kod predmeta bespravnog zauzimanja imovine, tek treba da budu usvojene, kao i izmene i dopune za proširenje programa upravljanja KAUVI-ja za imovinu koja pripada nevećinskim zajednicama i raseljenim licima. Štaviše, KAUVI još uvek ne vrši dužnost koju je nasledio od Direkcije za stambena i imovinska pitanja - davanje finansijske naknade stranama koje su izgubile svoje pravo na imovinu zbog diskriminatorskih praksi tokom 1990-tih, a Agencija niti je rušila objekte bespravno sagrađene na imovini raseljenih lica. Nadležne kosovske institucije tek treba da reše pitanja koja se odnose na sprovođenje Zakona o finansiranju posebnih stambenih programa radi obezbeđivanja adekvatnog smeštaja za ugrožene zajednice i žene,¹⁵¹ usvoje Strategiju za neformalna naselja radi uređivanja ovih naselja i prava vlasništva i reše predmete lažnih imovinskih transakcija. Sudovi i dalje uglavnom nisu efikasni u rešavanju imovinskih predmeta. Na kraju, KAUVI nije u stanju da uporedi i verifikuje pravo vlasništva jer Vlada Srbije još uvek nije predala katastarske knjige kosovskim institucijama.¹⁵²

¹⁴⁵ Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja je 26. februara 2019. pokrenulo izmenu i dopunu Zakona o eksproprijaciji kako bi rešilo ove probleme.

¹⁴⁶ Procena zasnovana na izabranim imovinskim predmetima podnetim kosovskim sudovima, koji uključuju nevećinske zajednice i raseljena lica, a koja je poslužila za „kompilaciju imovinskih predmeta na kosovskim sudovima“ koju je pripremila Misija OEBS-a na Kosovu 2018. godine.

¹⁴⁷ Zakon br. 06/L-092 o davanju na korišćenje i o razmeni opštinske nepokretne imovine, 4. april 2019.

¹⁴⁸ Kosovska agencija za imovinu prestala je da postoji uspostavljanjem KAUVI-ja kao nezavisne institucije na osnovu Zakonu o Kosovskoj agenciji za upoređivanje i verifikaciju imovine koji je usvojen 9. juna 2016.

¹⁴⁹ Prema informacijama koje je dostavilo rukovodstvo KAUVI-ja u maju 2019, Vlada Kosova je izdvojila 30.000 evra za rušenje, a KAUVI je angažovao firmu za rušenje. Međutim, još uvek nije srušen nijedan od 55 bespravno sagrađenih objekata na imovini raseljenih lica.

¹⁵⁰ KAUVI je doneo 93 odluke o naknadi, od ukupno 143 predmeta, koje još nisu izvršene.

¹⁵¹ Zakon br. 03/L-164 o finansiranju posebnih programa stanovanja, 25. februar 2010.

¹⁵² Briselski sporazum između Prištine i Beograda o katastarskim knjigama, 21. oktobar 2011.

Deveti deo: Obrazovanje

Preporuke iz Rezolucije SE:

„Dati prioritet sveobuhvatnim i konkretnim naporima na unapređenju međuetničkog dijaloga i tolerancije na centralnom i lokalnom nivou kako bi se premostile podele između zajednica i promovisalo pomirenje uzimajući u obzir da većinsko stanovništvo kosovskih Albanaca ima posebnu odgovornost u tom pogledu; izgraditi odnose između zajednica putem inicijativa koje su usmerene naročito na mlade ljude, integrisanjem obrazovnog sistema i doslednom primenom zakonskih propisa o upotrebi jezika;

Usvojiti sve neophodne mere kako bi se osigurala potpuna, ravnopravna i adekvatna primena Zakona o upotrebi jezika; rešiti nedostatke u kapacitetima na lokalnom i centralnom nivou u pogledu znanja jezika, kvaliteta zvaničnih prevoda i pružanja usluga na manjinskim jezicima, između ostalog i u pravosudnom sistemu; stvoriti povoljno okruženje koje podstiče na učenje zvaničnih i manjinskih jezika;

Postaviti kao prioritet izradu integrisanog nastavnog plana i programa na srpskom jeziku i stvaranje odgovarajućih mogućnosti obrazovanja na maternjem jeziku za brojčano manje zajednice, kao i mogućnosti učenja zvaničnih i drugih manjinskih jezika; osmisliti kvalitetne nastavne i obrazovne materijale na svim manjinskim jezicima bez stereotipa i drugih štetnih prikazivanja, kao i module koji podržavaju očuvanje identiteta, jezika i kulture zajednica, u konsultacijama sa njihovim predstavnicima; unaprediti programe za obuku nastavnika kako bi se u obzir uzela različitost u učionici i promovisali interkulturalni dijalog, poštovanje i razumevanje.“

Obrazovanje na srpskom jeziku

Kao i u prethodnim periodima izveštavanja, pitanje održivog obrazovanja na srpskom jeziku na Kosovu još nije rešeno. Škole koje rade po kosovskom nastavnom planu i programu kojima rukovodi Ministarstvo obrazovanja i nauke (MON), obezbeđuju obrazovanje na albanskom, bosanskom i turskom jeziku. Obrazovanje na srpskom jeziku na Kosovu obezbeđuje srpsko Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (MPNTR). Na Kosovu, u 24 opštine radi otprilike 130 škola na srpskom jeziku.¹⁵³

Većina opština donekle podržavaju škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu obezbeđujući im drva za ogrev, održavanje, plaćanje komunalnih troškova, prevoz učenika i plate za zaposlene u školi.¹⁵⁴

¹⁵³ Misija OEBS-a na Kosovu, *Pristup zajednica preduniverzitetskom obrazovanju na Kosovu*, decembar 2018, dostupno na: https://www.osce.org/files/Community%20Education%20report_srb_layout.pdf (pristupljeno 8. aprila 2020).

¹⁵⁴ *Ibid.*

Održivo obrazovanje na srpskom jeziku na Kosovu nije bilo predmet Sporazuma uz podršku Evropske unije o normalizaciji odnosa između Prištine i Beograda. Jedini izuzetak je međusobno priznavanje diploma.¹⁵⁵

Poslednji (2016) tehnički sporazum između Prištine i Beograda o uzajamnom priznavanju diploma nikad nije sproveden.¹⁵⁶ Diplome koje su izdale prosvetne ustanove koje rade po srpskom nastavnom planu i programu na Kosovu posle 1999, uključujući i Univerzitet u Severnoj Mitrovici (USM), nisu bile predmet postignutog sporazuma.

Kosovska vlada je 2015. godine izdala Uredbu br. 21/2015 o verifikaciji diploma koje je izdao USM posle 2001. godine radi konkurisanja za posao, sticanja stručnih licenci i polaganja stručnih ispita u javnim ustanovama.¹⁵⁷ Uredba je omogućila lakši pristup zapošljavanju na Kosovu za veliki broj studenata iz različitih zajednica koji su diplomirali na USM.¹⁵⁸ Vlada je preduzela korake kako bi proširila mandat ove Uredbe i uključila diplome svih stepena koje su izdale druge prosvetne ustanove koje rade po srpskom nastavnom planu i programu na Kosovu.

Uprkos postojećim pravnim odredbama koje školama koje rade po srpskom nastavnom planu i programu na Kosovu omogućavaju da koriste udžbenike koje je pripremio MPNTR nakon što ih MON pregleda i odobri,¹⁵⁹ nijedna od ovih škola nije predala nastavni plan i program ili udžbenik Ministarstvu prosvete i nauke na razmatranje. S druge strane, MON nije pripremio sopstveni nastavni plan i program na srpskom jeziku, iako je on službeni jezik i ima jednaki status kao i albanski jezik. Učenici iz različitih zajednica koji žele da nastave školovanje na srpskom jeziku to mogu da urade samo u školama koje rade po srpskom nastavnom planu i programu.

Četrnaest „mešovitih“ škola u kojima se pod jednim krovom odvija nastava po kosovskom i srpskom nastavnom planu i programu radi u devet opština.¹⁶⁰ Dva nastavna plana i programa ili dele jednu zgradu ili dve školske zgrade - u svakoj se odvija nastava po jednom planu i programu - dele školsko dvorište unutar jednog kompleksa. Čak i u tim školama je interakcija među učenicima i zaposlenima iz ova dva nastavna programa

¹⁵⁵ Videti Kabinet premijera, *Zaključci u vezi uzajamnog priznavanja diploma, zasnovani na izvornim sporazumima iz 2011*, 19. januar 2016.

http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/SRB_AGREEMENT_ON_MUTUAL_DIPLOMA_RECOGNITION_BASED_ON_THE_ORIGINAL_AGREEMENTS_FROM_2011_19_January_2016.PDF; Kabinet premijera, *Operativni zaključak Radne grupe za diplome*, Brisel, 21. mart 2016. https://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/docs/Operativni_zakljucak_Radne_grupe_za_diplome_21_March_2016.pdf.

¹⁵⁶ Videti Izveštaj Ministarstva za dijalog o napretku u sprovođenju sporazuma (strana 2), 7. jul 2017. https://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/docs/REPORT_-_Brussels_Agreements_Pending_Implementation_060717.pdf.

¹⁵⁷ Uredba (VK) br. 21/2015, „o procedurama i kriterijumima za izdavanje uverenja građanima Kosova koji su diplomirali na univerzitetu u Severnoj Mitrovici radi konkurisanja za posao, sticanja stručnih licenci i polaganja stručnih ispita pri javnim institucijama.“ [http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/RREGULLORE_\(QRK\)_-_NR_212015_PER_PROCEDURAT_DHE_KRITERET_PER_LESHIMIN_E_CERTIFIKATAVE_SHTETASVE_TE_REPUBLIKES_SE_KOSOVES_TE_CILET_KANE_MARR.pdf](http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/RREGULLORE_(QRK)_-_NR_212015_PER_PROCEDURAT_DHE_KRITERET_PER_LESHIMIN_E_CERTIFIKATAVE_SHTETASVE_TE_REPUBLIKES_SE_KOSOVES_TE_CILET_KANE_MARR.pdf).

¹⁵⁸ Zaključno sa 25. julom 2020. godine, situacija je sledeća: komisija je primila ukupno 1.732 prijave; komisija je prihvatila i potvrdila 1.678 prijava; 41 prijava još nije rešena/razmatra ih komisija; komisija je donela 40 negativnih odluka; komisija je primila 10 nepotpunih prijava.

¹⁵⁹ Videti član 12.2 Zakona br. 03/L-068 o obrazovanju u opštinama, 21. maj 2008. i član 8.5, ZZPPZ (*supra* fusnota 52).

¹⁶⁰ *Supra* fusnota 153.

uglavnom ograničena. Inicijative za njihovo približavanje pokrenuli su samo vaninstitucionalni akteri kao što su građansko društvo i međunarodne organizacije. Takve inicijative su ograničene samo na vannastavne aktivnosti.

Učenje službenih jezika

U školama koje rade po srpskom nastavnom planu i programu ne predaje se albanski jezik. Slično tome, u školama koje rade po kosovskom nastavnom planu i programu srpski kao službeni jezik ne nudi se kao predmet učenicima. Različite međunarodne organizacije su organizovale i finansirale vannastavne kurseve albanskog i srpskog jezika za učenike i nastavnike iz dva odvojena plana i programa u nekim školama i opštinama.

Sadržaj nastavnog materijala

NVO „Inicijativa mladih za ljudska prava“ (YIHR) je 2017. godine objavila izveštaj¹⁶¹ u kojem se navodi da su udžbenici iz kosovskog nastavnog plana i programa za višu srednju školu sadržali diskriminatorni jezik o etničkoj pripadnosti, rodnoj ulozi i marginalizovanim grupama. Prema izveštaju, analizirani udžbenici produbljuju stereotipe i koriste pogrdne termine u opisivanju različitih etničkih i verskih zajednica, rodni uloga (*npr.* kako povećano zapošljavanje žena negativno utiče na porodicu), mentalnih bolesti, itd.

Obrazovanje na jezicima zajednica

Obrazovanje na bosanskom i turskom, kao jezicima zajednica na Kosovu, uglavnom je bilo dostupno.¹⁶² Međutim, dostupnost udžbenika na ova dva jezika i dalje predstavlja problem. Od uvođenja sadašnjeg okvira nastavnog plana i programa 2011. godine nije završen prevod udžbenika na bosanski i turski za sve nivoe i razrede preduniverzitetskog obrazovanja.

Učenicima koji se školuju na bilo kojem od ova dva jezika nedostaje nekoliko udžbenika, od kojih su neki uvezeni iz Bosne i Hercegovine, odnosno Turske, i nisu prilagođeni kontekstu. Učenici koji prate nastavu na bosanskom i turskom jeziku imaju kao predmet albanski kao službeni jezik. MON još uvek nije pripremio udžbenike za učenje albanskog za učenike čiji maternji jezik nije albanski.

Osim jezika, istorije, umetnosti i kulture, kao predmeta na bosanskom i turskom jeziku, za učenike iz brojčano manjih zajednica nije uveden nijedan drugi predmet koji se posebno odnosi na njihovu zajednicu i koji bi im omogućio da uče o svojoj kulturi i očuvaju svoj identitet. Predstavnici zajednica nisu uputili nijedan zahtev Ministarstvu prosvete i

¹⁶¹ Inicijativa mladih za ljudska prava na Kosovu (YIHR KS), *Diskriminatorni jezik u udžbenicima, Analiza udžbenika srednjeg višeg nivoa na Kosovu*, novembar 2017, dostupno na: <https://advocacy-center.org/wp-content/uploads/2018/09/Diskriminatorni-jezik-u-udžbenicima.pdf> (pristupljeno 8. aprila 2020).

¹⁶² Videti *supra* fusnotu 153.

nauke da uvede takve predmete. U Prizrenu se organizuju vannastavni časovi romskog jezika. (Za više informacija videti deo o zajednicama kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana.)

Održivost programa studija za profesionalni razvoj nastavnika na bosanskom i turskom jeziku i dalje je problematična. Jedini takvi programi su 2016. izgubili akreditaciju jer na Univerzitetu u Prizrenu, na kome su mogli da se studiraju, nije bilo dovoljno nastavnog osoblja sa doktoratom. MON i Kosovska agencija za akreditaciju su nakon toga uveli privremenu meru kako bi omogućili studiranje ovih programa na jezicima zajednica, uključujući i za usavršavanje nastavnika, paralelno sa programima koji se predaju na albanskom jeziku u trajanju od pet godina.¹⁶³ Univerzitet u Prizrenu je 2019. godine izgubio akreditaciju i na nivou programa studija i kao ustanova. Ovakav razvoj događaja doveo je u pitanje sveukupnu održivost visokog obrazovanja na jezicima zajednica na Kosovu. Po zakonu, Vlada je dužna da obezbedi programe studija za profesionalni razvoj nastavnika na jezicima zajednica.¹⁶⁴

¹⁶³ Videti član 26.5.3.10 AU MON br. 15/2018 o akreditaciji visokoškolskih ustanova na Kosovu.

¹⁶⁴ Videti član 8.8, ZZPPZ (*supra* fusnota 52).

Deseti deo: Zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana

Preporuke iz Rezolucije SE:

„Sprovesti Strategiju i Akcioni plan za inkluziju zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo za period 2017-2021, kako bi se poboljšao pristup obrazovanju, između ostalog i sa aspekta rodne ravnopravnosti, kroz institucionalizaciju obrazovnih centara i posrednika, i bez odlaganja pronaći alternativne načine za pripadnike egipatske zajednice da bi i oni imali koristi od mera sličnih onima predviđenih strategijom; odmah prekinuti svaki oblik segregacije u školama; unaprediti pristup pripadnika ovih zajednica službama za zapošljavanje i socijalnim službama.“

Strategija i Akcioni plan

Nakon isteka prethodne vladine strategije za uključivanje iz 2015, dug i složen proces izrade nacrtu odložio je usvajanje novog strateškog dokumenta. Proces izrade nacrtu predvodila je Kancelarija za dobro upravljanje (KDU) pri Kabinetu premijera uz podršku projekta „Kosovska mreža za obrazovanje i zapošljavanje“ (KEEN), koji je finansirala EU i koji je realizovala nevladina organizacija „Kosovski obrazovni centar“. Sam proces bio je uključiv, sa širokim učešćem vladinih institucija, organizacija građanskog društva¹⁶⁵ i međunarodnih aktera. Trebalo je, međutim, dosta da se radi na preradi nacrtu dokumenta pre nego što se došlo do prikladne verzije. Diskusije o uključivanju zajednice kosovskih Egipćana u delokrug nove Strategije dodatno su odložile njeno usvajanje. Vlada Kosova je 8. aprila 2017. konačno odobrila i usvojila „Strategiju za uključivanje zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo 2017 – 2021“ (Strategija).¹⁶⁶

Treba pomenuti da na zahtev političkih lidera zajednica, zajednica kosovskih Egipćana nije uključena u Strategiju za period 2017–2021. Do decembra 2019. godine Vlada Kosova nije pripremila poseban strateški dokument za ovu zajednicu.

Strategija je sveobuhvatan dokument koji se tiče četiri ključna sektora: obrazovanje, zapošljavanje i socijalna zaštita, zdravstvo i stanovanje. Utvrđena su tri dodatna pitanja zajednička za sve sektore: rodna ravnopravnost, sigurnost i matična evidencija. Za svaki

¹⁶⁵ Nekoliko vodećih NVO-a, aktivnih u oblasti uključivanja zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana, stvorilo je neformalnu „platformu“ i imalo ključnu ulogu u procesu izrade nacrtu: *Voice of Roma, Ashkali and Egyptians* (Glas Roma, Aškalija i Egipćana); *Balkan Sunflowers* (Balkanski suncokreti); *Kosovo Agency for Advocacy and Development* (Kosovska agencija za zastupanje i razvoj); *Roma and Ashkali Documentation Centre* (Dokumentacioni centar Roma i Aškalija); *The Ideas Partnership* (Partnerstvo za ideje); *European Centre for Minority Issues Kosovo* (Evropski centar za pitanja manjina na Kosovu); *Health for All* (Zdravlje za sve). Izostala je međutim Mreža organizacija žena kosovskih Romkinja, Aškalijki i Egipćanki (RROGRAEK), čije bi učešće osnažilo rodnu dimenziju Strategije.

¹⁶⁶ Kancelarija za dobro upravljanje, *Strategija za uključivanje romske i aškalijske zajednice u kosovsko društvo 2017 – 2021*, dostupna na: https://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/docs/Srb_-_STRATEGIJA_P%C3%8BR_P%C3%8BRFSHIRJEN_E_KOMUNITETEVE_ROM_DHE_ASHKALI_N%C3%8B_SHOOQ%C3%8BRIN_%C3%8B_KOSOVARE_2017-2021.pdf (pristupljeno 15. maja 2020).

ključni sektor utvrđeni su strateški ciljevi, sa spiskom očekivanih rezultata, aktivnostima predviđenim za postizanje rezultata i održivim pokazateljima, ciljevima i početnim stanjem. Sve aktivnosti su navedene u detaljnom akcionom planu sa višegodišnjim koracima, očekivanim troškovima, očekivanim izvorima finansiranja i institucijama nadležnim za koordinaciju. Za prve tri godine njene primene (2017–2019) Strategijom je predviđen ukupan budžet od 8.684.758 evra. Stipendije za studente i plaćanje za socijalnu zaštitu predstavljaju najveći deo izdvojenog budžeta. Očekuje se da će skoro dve trećine (64,4 posto) predviđenog budžeta biti pokriveno sredstvima donatora, a 2,3 posto ukupnog iznosa iz opštinskog budžeta.

Detaljan akcioni plan Strategije omogućava relativno jednostavan godišnji pregled sprovođenja. Poslednji dostupan pregled, koji obuhvata 2018. godinu, objavljen je 2019.¹⁶⁷ Iz njega se vidi da su nadležne institucije u 2018. potrošile 5.049.311 evra na sprovođenje Strategije. Isplate socijalne pomoći Ministarstva rada i socijalne zaštite (MRSZ) činile su skoro tri četvrtine ukupne potrošnje (73,4 posto).¹⁶⁸ Međutim, nisu bili dostupni podaci o pokazateljima uspeha za 2018. godinu.¹⁶⁹

Opštinski institucionalni mehanizmi

Strategijom je predviđeno formiranje tela na opštinskom nivou, zvanih „opštinski akcioni odbori“ (OAO), koja bi pomogla u sprovođenju ciljeva Strategije. KDU je 4. oktobra 2017, preko Ministarstva za lokalnu upravu, uputio zahtev predsednicima opština da formiraju OAO. Opštine su podržale osnivanje OAO i, zaključno sa decembrom 2019, formirani su u 15 opština,¹⁷⁰ često uz podršku KDU, KEEN-a, Glasa Roma, Aškalija i Egipćana (VoRAE) i OEBS-a. Do decembra 2019. godine 14 opština¹⁷¹ je usvojilo lokalne akcione planove (LAP) za uključivanje zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana.¹⁷² LAP-ovi su u stvari prilagođeni, lokalizovani planovi za podsticanje veće uključenosti pripadnika ove tri zajednice.

Pored toga, osam opština sa velikim brojem pripadnika ove tri zajednice¹⁷³ trenutno je uključeno u zajednički projekat ROMACTED Saveta Evrope i Evropske Komisije.¹⁷⁴ Ovim

¹⁶⁷ Kancelarija za dobro upravljanje, *Drugi izveštaj o sprovođenju Strategije i Akcionog plana za uključivanje romske i aškalijske zajednice u kosovsko društvo 2017 – 2021*, iz 2019, dostupan na <https://zqm.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/SRB-Final%20Raporti%20p%C3%ABr%202018%20p%C3%ABr%20zbatimin%20e%20Strategijs%C3%AB%20dhe%20Planit%20t%C3%AB%20vepr....pdf> (pristupljeno 15. maja 2020).

¹⁶⁸ Bilo je potrošeno 3.706.932,50 evra.

¹⁶⁹ Kancelarija za dobro upravljanje, *Izveštaj o sprovođenju javne politike za integraciju Roma na Kosovu za 2018*, iz 2019, dostupan na: <https://zqm.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Izve%C5%A1taj%20o%20prac%CC%81enju%20sprovo%C4%91enja%20politike%20zajednice%20Roma%2C%20A%C5%A1kalija%20i%20Egipata.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020).

¹⁷⁰ Kosovo Polje, Lipljan, Obilić, Priština, Štimlje, Uroševac, Prizren, Orahovac, Suva Reka, Đakovica, Istok, Klina, Južna Mitrovica, Srbica, Vučitrn.

¹⁷¹ Kosovo Polje, Gračanica, Lipljan, Obilić, Priština, Štimlje, Uroševac, Đakovica, Istok, Klina, Podujevo, Prizren, Orahovac, Vučitrn.

¹⁷² Premda zajednica kosovskih Egipćana nije uključena u vladinu Strategiju, uglavnom je uključena u delokrug LAP-ova.

¹⁷³ Đakovica, Gračanica, južna Mitrovica, Lipljan, Kosovo Polje, Uroševac, Istok i Obilić.

¹⁷⁴ Više informacija dostupno na: <https://rm.coe.int/romacted-at-a-glance-kosovo-january-2020/16809991a9>.

projektom se podržava učešće zajednice u procesima donošenja odluka na opštinskom nivou i stvaraju se dva tela, grupa za delovanje u zajednici i institucionalna radna grupa.

Čvrst institucionalni okvir, koga čine OAO-vi, LAP-ovi i tela za ROMACTED, od presudne je važnosti za veliki broj opštinskih inicijativa koje se pokreću za dobrobit ove tri zajednice, a većina je usmerena na unapređenje infrastrukture.¹⁷⁵ Kada je reč o projektima koji se ne odnose na infrastrukturu, opština Uroševac je pristupila proaktivnom rešavanju problema napuštanja školovanja.

Obrazovanje

U školskoj 2018/2019. godini, 261 kosovski Aškalija, 161 kosovski Rom i 160 kosovskih Egipćana upisano je u više srednje škole. Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT), u partnerstvu sa VoRAE, Fondom za obrazovanje Roma, Švajcarskom agencijom za razvoj i saradnju i Kosovskom fondacijom za otvoreno društvo, ponudilo je 600 stipendija godišnje za učenike srednjih škola iz ove tri zajednice. Više od 50 studenata iz ove tri zajednice je takođe upisano na javne univerzitete.

Bilo je značajnih kašnjenja u usvajanju smernica za sprovođenje Administrativnog uputstva MONT-a br. 19/2018 o centrima za učenje. Veliki broj centara za učenje suočio se sa finansijskim poteškoćama ili je potpuno prestao sa radom. Ovo može da ima prilično negativan uticaj jer centri za učenje imaju značajnu ulogu u obrazovnim dostignućima i u sprečavanju ispisivanja iz škole pripadnika zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana.

U školama u Prizrenu se od 2011. održavaju časovi romskog jezika, kulture i istorije. Tokom perioda izveštavanja MONT je pokušao da proširi časove na Uroševac, Kosovo Polje, Đakovicu, Obilić i Peć. Međutim, zbog problema sa izborom škola i nedostatka novčanih sredstava, sa časovima se ili uopšte nije počelo ili su održavani samo tokom ograničenog perioda.¹⁷⁶ Do decembra 2019. časovi su održavani samo u školama koje rade po kosovskom nastavnom planu i programu u Prizrenu i u nekim školama koje rade po srpskom nastavnom planu i programu u Gnjilanu, Kamenici i severnoj Mitrovici.¹⁷⁷

Javna zastupljenost

Pripadnici ove tri zajednice zastupljeni su u donošenju odluka. Nakon prevremenih izbora za Skupštinu Kosova u oktobru 2019, jedan kosovski Rom, jedan kosovski Aškalija i dvoje kosovskih Egipćana postali su poslanici u Skupštini.¹⁷⁸ Zaključno sa decembrom 2019, u

¹⁷⁵ Primeri uključuju izgradnju kanalizacionih sistema u selu Srbobran u Istoku, naseljima *Ali Ibra* u Đakovici i *Kristali* u Peći, postavljanje uličnog osvetljenja u selu Medvece u Lipljanu i asfaltiranje puta u Sitničkom naselju u Južnoj Mitrovici.

¹⁷⁶ Videti *supra* fusnotu 153, str. 16.

¹⁷⁷ Dugoročna aktivnost praćenja od strane OEBS-ovih terenskih timova.

¹⁷⁸ Aljbert Kinolji iz zajednice kosovskih Roma, Etem Arifi iz zajednice kosovskih Aškalija, Veton Beriša i Eljbert Krasnići iz zajednice kosovskih Egipćana.

tri opštine na Kosovu zamenici predsednika opštine za zajednice su iz zajednice kosovskih Aškalija.¹⁷⁹ Zastupljenost ove tri zajednice u javnoj administraciji još uvek predstavlja izazov. Pored toga, nekoliko pripadnika ove tri zajednice su pripadnici PK. Od ukupno 7.959 pripadnika policije, 0,23 posto su kosovske Aškalije, 0,19 posto su kosovski Romi i 0,10 posto su kosovski Egipćani.¹⁸⁰ Samo jedan sudija u kosovskom pravosudnom sistemu je iz jedne od ove tri zajednice (kosovski Rom).

¹⁷⁹ Uroševac: Fljorim Bajrami; Kosovo Polje: Ćerim Gara; Lipljan: Ljulzim Ćerimi.

¹⁸⁰ Osamnaest pripadnika policije iz zajednice kosovskih Aškalija; 15 pripadnika policije iz zajednice kosovskih Roma i osam pripadnika policije iz zajednice kosovskih Egipćana.

Jedanaesti deo: Društveno-ekonomska integracija

Preporuke iz Rezolucije SE:

„Postaviti kao prioritet ciljne programe i aktivnosti zapošljavanja kako bi se promovisala ekonomska integracija muškaraca i žena iz nealbanskih zajednica, s posebnim osvrtom na potrebe zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.“

Statistički podaci o zapošljavanju

Nezaposlenost na Kosovu je već godinama jedan od glavnih izazova. Stopa nezaposlenosti je 2018. godine bila 29,6 posto, dok je stopa dugoročne nezaposlenosti i nezaposlenosti mladih bila veća, 58,4 posto, odnosno 55,4 posto.¹⁸¹ Visoka stopa nezaposlenosti utiče na sve slojeve stanovništva; međutim, nesrazmerno utiče na nevećinske zajednice i pogoršava njihovu često tešku društveno-ekonomsku situaciju, posebno kada se radi o zajednicama kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana.

Prema podacima UNDP-a, Evropske komisije i Svetske banke iz 2017. godine,¹⁸² 49 posto kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana starosti od 15 do 64 godine bilo je nezaposleno, nasuprot 32 posto pripadnika ostalih zajednica u to vreme. Međutim, u izveštaju Evropske komisije o Kosovu za 2019. godinu procenjeno je da je stopa nezaposlenosti iznad 90 posto među pripadnicima zajednica kosovskih Roma i kosovskih Aškalija i tvrdi se da pripadnici ovih zajednica uglavnom rade u neformalnom sektoru, na nesigurnim, nisko kvalifikovanim i poslovima niskog statusa,¹⁸³ kao što su sezonski, građevinski ili poljoprivredni radovi, seča drva i skupljanje starog gvožđa i materijala koji može da se reciklira.¹⁸⁴ Nalaženje posla u privatnom sektoru i dalje je izazov, dok je tek nekoliko pripadnika ovih zajednica angažovano u javnom sektoru. Zanimljivo je da je stopa nezaposlenosti među ženama iz ove tri zajednice praktično jednaka stopi nezaposlenosti među ženama iz drugih zajednica.¹⁸⁵ Međutim, muškarci iz ove tri zajednice su skoro dva puta više nezaposleni od pripadnika drugih zajednica.¹⁸⁶ Osim toga, 78 posto mladih ljudi od 18–24 godine iz ove tri zajednice (88 posto devojaka i 70 posto mladića) svrstano je u kategoriju onih koji se ne obrazuju, koji su nezaposleni ili se ne obučavaju, u poređenju sa 47 posto pripadnika drugih zajednica.

¹⁸¹ Agencija za statistiku Kosova, Statistički godišnjak Kosova 2019, dostupan na: <https://ask.rks.gov.net/media/5493/statisticki-godisnjak-2019.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020).

¹⁸² UNDP, Evropska komisija i Svetska banka, *Roma at a Glance* (Ukratko o Romima), april 2018, dostupno na: https://www.undp.org/content/dam/kosovo/docs/factsheets/Factsheet_KOSOVO_V05_print.pdf (pristupljeno 15. maja 2020).

¹⁸³ Videti *supra* fusnotu 112.

¹⁸⁴ Misija OEBS-a na Kosovu, *Pregled položaja romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu*, januar 2020, dostupno na: <https://www.osce.org/sr/mission-in-kosovo/443593> (pristupljeno 15. maja 2020).

¹⁸⁵ 53 posto i 52 posto.

¹⁸⁶ 48 posto i 27 posto.

U 2018. godini, 95.890 lica iz svih zajednica registrovano je kao nezaposleno, sa najvećim udelom kosovskih Albanaca (83,6 posto), a zatim kosovskih Srba (7,7 posto); dok su zajednice kosovskih Roma (1,8 posto), kosovskih Aškalija (2,8 posto) i kosovskih Egipćana (0,9 posto) imale najmanji udeo u ukupnom broju registrovanih nezaposlenih lica.¹⁸⁷ Posmatrane iz drugog ugla, međutim, ove brojke pokazuju da je 20 posto ukupnog broja stanovnika kosovskih Roma, 17 posto ukupnog broja kosovskih Aškalija i 7 posto ukupnog broja stanovnika kosovskih Egipćana (na osnovu popisa iz 2011) registrovano kao nezaposleno; suprotno tome, 5 posto ukupnog broja stanovnika kosovskih Albanaca registrovano je kao nezaposleno. Kad se uzmu u obzir samo radno sposobna lica (15– 64 godina) brojevi rastu do 34 posto nezaposlenosti za kosovske Rome, 30 posto za kosovske Aškalije i 12 posto za kosovske Egipćane, dok je taj broj za kosovske Albance 8 posto. Što se tiče zajednice kosovskih Bošnjaka, brojevi su 6 i 9 posto, a za zajednicu kosovskih Turaka 3 i 4 posto.¹⁸⁸ Na osnovu podataka dostavljenih iz zavoda za zapošljavanje iz 16 opština,¹⁸⁹ ukupno 3.191 pripadnik zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovski Egipćana registrovan je kao aktivni tražilac posla do kraja 2018. godine; tamo gde je bilo moguće razvrstati podatke po etničkoj pripadnosti, situacija je bila sledeća - 1.409 kosovskih Aškalija; 1.269 kosovskih Roma; i 248 kosovskih Egipćana.¹⁹⁰

Nedostatak informacija o zavodima za zapošljavanje i centrima za stručno usavršavanje i neefikasne kampanje javnog informisanja ugrožavaju pristup zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana tržištu rada.¹⁹¹ Premda aktivne mere na tržištu rada (AMTR) imaju za cilj da podstaknu zapošljavanje, učešće ove tri zajednice u AMTR bilo je veoma slabo i u 2018, sa samo 99 korisnika. Od ukupno 3.764 redovnih posredovanja u zapošljavanju u 91,1 posto slučajeva korisnici su bili pripadnici zajednice kosovskih Albanaca, dok su pripadnici svake nevećinske zajednice činili manje od dva posto ukupnog broja korisnika.¹⁹² U celini gledano, 5.497 lica je prošlo stručno usavršavanje, od kojih su 95,8 posto bili kosovski Albanci, dok je učešće pripadnika nevećinskih zajednica bilo izuzetno slabo.¹⁹³

Socijalna zaštita

Uz visoku stopu nezaposlenosti mnoga domaćinstva kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana zavise od socijalne pomoći koju daje MRSZ. U martu 2019, socijalnu pomoć je primalo 205 domaćinstava kosovskih Roma,¹⁹⁴ 833 domaćinstva kosovskih

¹⁸⁷ Ministarstvo rada i socijalne zaštite na Kosovu, Rad i zapošljavanje na Kosovu, *Godišnji izveštaj 2018*, str. 19.

¹⁸⁸ Slične analize nisu mogle da se urade za ostale zajednice jer popis stanovništva iz 2011. godine nije obuhvatao kosovske Crnogorce i kosovske Hrvate kao odvojene zajednice, dok se u Godišnjem izveštaju MRSZ ne pominju kosovski Goranci. Štaviše, popis iz 2011. godine ne sadrži pouzdane podatke o zajednici kosovskih Srba.

¹⁸⁹ Dečane, Uroševac, Kosovo Polje, Gračanica, Istok, Kamenica, Klina, Mamuša, Novo Brdo, Mitrovica, Obilić, Podujevo, Štimlje, Orahovac, Prizren, Vučitrn.

¹⁹⁰ Videti *supra* fusnotu 184.

¹⁹¹ *Sprovođenje Strategije za uključivanje zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo 2017, Izveštaj o proceni*, dostupno na: https://www.keen-ks.net/site/assets/files/1405/raporti_i_monitorimit_per_komunitete_srb.pdf, (pristupljeno 15. maja 2020), str. 46.

¹⁹² Videti *supra* fusnotu 187, str. 34.

¹⁹³ *Ibid*, str. 41:

¹⁹⁴ Koja broje 2.000 osoba ili 9,76 članova domaćinstva u proseku.

Aškalija¹⁹⁵ i 430 domaćinstava kosovskih Egipćana¹⁹⁶. Socijalna pomoć na Kosovu iznosi od 60 evra mesečno po domaćinstvu sa jednim članom do 180 evra mesečno za domaćinstvo sa 15 članova.¹⁹⁷ Na taj način veća domaćinstva dobijaju manju finansijsku pomoć po članu domaćinstva, što posebno negativno utiče na domaćinstva kosovskih Roma. U 2019. godini MRSZ je započeo reformu zakona i propisa o socijalnoj pomoći,¹⁹⁸ koji bi, kada se usvoje, trebalo da učine pravičnijim iznos socijalne pomoći.

Programi zapošljavanja

Nevladine organizacije su pokrenule nekoliko uspešnih inicijativa, pre svega za poboljšanje društveno-ekonomske situacije zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana. NVO „*The Ideas Partnership*“ je osnovao društveno preduzeće „*Sapune*“ kako bi se pomoglo porodicama kosovskih Roma, kosovskih Aškalije i kosovskih Egipćana u stvaranju prihoda. Ukupno je 18 žena (pet kosovskih Aškalijki, četiri kosovske Romkinje i devet kosovskih Egipćanki) obučeno i nakon toga zaposleno u tri operativna centra¹⁹⁹, za proizvodnju organskog sapuna, vrećica sa lavandom i filigranskih kartica, kao i za šivenje ekološki prilagođenih predmeta i torbi.²⁰⁰ Zahvaljujući radu nevladine organizacije „Glas Roma, Aškalija i Egipćana (VoRAE)“ 194 puta se posredovalo u nalaženju posla u javnim i privatnim ustanovama, 234 mladih je završilo stručnu obuku i 73 porodice su bile korisnici mikrokredita i sistema malih subvencija, što im je omogućilo da razviju sopstvena mala preduzeća.²⁰¹ Nekoliko NVO-a je takođe osmislilo i programe stažiranja koji su mladim ljudima iz nevećinskih zajednica omogućili da steknu profesionalno radno iskustvo. NVO VoRAE vodi programe stažiranja za mlade kosovske Rome, kosovske Aškalije i kosovske Egipćane u okviru svog projekta „*Equally Engage II*“ (Ravnopravno angažovati II),²⁰² dok je NVO „Centar za mir i toleranciju“ angažovao stažiste kosovske Srbe i kosovske Rome u svoj program koji se sprovodi u opštinama gde su većinsko stanovništvo kosovski Srbi. NVO „*Roma Versitas*“ pokreće program za privremeni rad studenata i svršenih studenata kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana u vladinim institucijama. Pored programa stažiranja, koje su potpomogle

¹⁹⁵ Koja broje 3.581 osobu ili 4,30 članova domaćinstva u proseku.

¹⁹⁶ Koja broje 947 osoba ili 2,20 članova domaćinstva u proseku.

¹⁹⁷ Podaci iz Izveštaja Svetske banke, *Kosovo Social Assistance Scheme Study* (Studija programa socijalne pomoći na Kosovu), 2019, na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/994991557470271998/pdf/Kosovo-Social-Assistance-Scheme-Study-Assessment-and-Reform-Options.pdf> (pristupljeno 15. maja 2020), str. 23. Metodologija za izračunavanje naknade detaljno je izneta u Administrativnom uputstvu MRSZ br. 15/2012 za izračunavanje mesečnog iznosa socijalne pomoći, dostupnom na: <https://mpms.rks-gov.net/en/wpdm-package/udhezimi-administrativ-nr-15-2012-pdf/> (pristupljeno 15. maja 2020).

¹⁹⁸ Saopštenje za javnost, dostupno na: <https://mpms.rks-gov.net/sr/ministri-recica-lanson-ne-konsultime-publike-koncept-dokumentin-per-skemen-e-ndihmes-sociale/> (pristupljeno 15. maja 2020).

¹⁹⁹ Kosovo Polje, Janjevo (Lipljan) i Srbobran (Istok).

²⁰⁰ Međunarodna organizacija rada, *Promovisanje mogućnosti za dostojanstven rad za mlade Rome, Aškalije i Egipćane na Kosovu*, dostupno na: https://www.ilo.org/budapest/what-we-do/publications/WCMS_619042/lang--en/index.htm (pristupljeno 15. maja 2020), str. 78.

²⁰¹ NVO „Glas Roma, Aškalija i Egipćana“, *Program zapošljavanja*, dostupno na: <https://vorae.org/programs/3> (pristupljeno 7. aprila 2020).

²⁰² Nedavno je pokrenuo program stažiranja 2020 za mlade kosovske Rome, kosovske Aškalije i kosovske Egipćane. Proces odabira je u toku i biće izabrane 52 osobe.

organizacije građanskog društva, Kancelarija za zajednice pri Kabinetu premijera tradicionalno organizuje program stažiranja za pripadnike nevećinskih zajednica.

Na opštinskom nivou, nekoliko opština²⁰³ u kojima živi značajan broj pripadnika zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana usvojilo je LAP-ove. Neki LAP-ovi sadrže aktivnosti koje za cilj imaju povećanje prisustva kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana na tržištu rada i unapređenje njihovih društveno-ekonomskih uslova. Aktivnosti se kreću od informativnih kampanja i sajmova zapošljavanja do subvencija za vlasnike preduzeća.²⁰⁴ Uprkos nekim proaktivnim koracima, broj inicijativa je mali i uglavnom ograničen na informativne aktivnosti koje ne umanjuju stopu nezaposlenosti. Neke aktivnosti predviđene u LAP-ovima sprovode organizacije građanskog društva ili razvojni partneri,²⁰⁵ što pokazuje da postoji zavisnost od donatorske podrške. Treba preduzeti više konkretnih mera za sprovođenje LAP-ova; međutim, nedostatak političke volje i nedovoljni finansijski i ljudski resursi²⁰⁶ predstavljaju ograničavajuće faktore za neke opštine.

Nepostojanje podataka razvrstanih po etničkoj pripadnosti u statističkim podacima na nivou vlade ometa pozitivno delovanje i ciljane programe za rešavanje nezaposlenosti nevećinskih zajednica. U nedostatku ciljanih mera, nedostatak stručne spreme i veština ostaje nerešeno pitanje koje, udruženo sa ostalim faktorima, sprečava pristup mogućnostima zapošljavanja i pojačava društveno-ekonomsku isključenost, posebno za pripadnike zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana.

²⁰³ Videti *supra* fusnotu 171.

²⁰⁴ Kosovska mreža za obrazovanje i zapošljavanje, *Situation of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in the Municipalities of Kosovo – Monitoring report on the implementation of local action plans in the field of education and employment in six municipalities of Kosovo: Prizren, Gjakova, Ferizaj, Fushe Kosova, Gracanica and Lipjan* (Položaj zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u opštinama na Kosovu – Izveštaj o nadgledanju sprovođenja lokalnih akcionih planova u oblasti obrazovanja i zapošljavanja u šest opština na Kosovu: Prizrenu, Đakovici, Uroševcu, Kosovu Polju, Gračanici i Lipjanu), dostupno na: http://keen-ks.net/site/assets/files/1475/raporti_i_monitorimit_per_komunitetet_eng.pdf, (pristupljeno 31. marta 2020), str. 30, 42, 85.

²⁰⁵ *Ibid*, str. 30.

²⁰⁶ *Ibid*, str. 30, 72 i 85.

Zaključak

U periodu izveštavanja (januar 2016 – decembar 2019) kosovske institucije su postigle izvestan napredak u unapređenju i zaštiti prava nevećinskih zajednica i njihovih pripadnika u skladu sa obavezama iz OKNM. Uprkos napretku u određenim oblastima još uvek su na snazi preporuke iz Rezolucije Komiteta ministara Saveta Evrope o Kosovu iz jula 2019. Posebno uzevši u obzir tekuće i promenljive političke događaje, kosovske institucije treba da obezbede stalni napredak i veću pažnju posvete unapređenju prava nevećinskih zajednica, okosnici izgradnje istinski uključivog, miroljubivog i stabilnog društva.

U važna pozitivna dešavanja u četvorogodišnjem periodu izveštavanja spadaju integracija pravosuđa, usvajanje pravno obavezujuće Uredbe o povratku raseljenih lica i donošenje nekoliko važnih dokumenata u oblasti kulturnog nasleđa. Poboljšana je i efektivnost Institucije ombudsmana, a vlada je ustanovila sveobuhvatan institucionalni okvir kako bi se omogućilo potpuno uključivanje zajednica kosovskih Roma i kosovskih Aškalija i njihovih pripadnika u društvo.

U drugim oblastima, međutim, situacija se nije značajno promenila od kada je u decembru 2015. objavljeno prethodno izdanje IPPZ. I dalje postoje problemi u vezi sa potpunom primenom zakonodavstva o upotrebi jezika. Obrazovanje na srpskom jeziku još uvek nije dostupno u kosovskom institucionalnom okviru, a pristup visokom obrazovanju na bosanskom i turskom jeziku i dalje predstavlja izazov. I dalje se ne koriste institucionalni mehanizmi čiji je mandat zaštita i unapređenje prava zajednica, uprkos blagim poboljšanjima u njihovom radu. Svake godine se sve manje raseljenih lica vraća na Kosovo uprkos institucionalnom napretku. Medijski sadržaj iz domaće produkcije namenjen nevećinskim zajednicama i dalje je oskudan. Stopa nezaposlenosti među pripadnicima većine nevećinskih zajednica, posebno kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana, i dalje je nesrazmerno visoka, premda je u nekim zajednicama, kao što je zajednica kosovskih Turaka, stopa nezaposlenosti vrlo niska. Izuzetno je važno napomenuti da se sigurnosni incidenti koji pogađaju pripadnike nevećinskih zajednica i dalje događaju i da međuetničke tenzije i dalje postoje. Napori na uspostavljanju mehanizama za istinu i pomirenje tek treba da daju opipljive rezultate. Koordinacija strateškog planiranja u oblasti prava nevećinskih zajednica i dalje predstavlja izazov, a zajednice kosovskih Hrvata i kosovskih Crnogoraca još uvek nemaju zagarantovana mesta u Skupštini.

**Izveštaj o
proceni
prava
zajednica**
5. izdanje